

Аз
2241.

8/c/Az
c-13

Э Садир

Сөзлүкни
ШЕИРЛӘР

УШАГКӘНЧНӘШР
БАКИ—1946

1862—1911

Э. САБИР

СЕЧИЛМИШ
ШЕИРЛЭР

Азэрбайчан ЛККИ МК
Ушаг вэ Кэнчлэр Эдэбийяты Нэшрийяты
Баки—1946

Тәртиб өдәни вә редактору: *Ч. Жәндан*
Шәкилләри Әзим Әзиззәдәниндиr
Габығы *M. Фәхриндиндиr*
Техредактору: *P. Һүсейнов*

Чапаланымыш 28/VI-46. Чап листи 11,5.
Чап листинде кетмиш мәтбәэ һүруфаты
30832. Уч нәш. листи 9. ФГ 15344. Гыйматия
10 мян. чиилди 1 м. 50 гәп. Нәшрият № 32.
Сифарыш № 2163. Тиражы 15000. ҹарб.
ССР НС. Янында Полиграфия вә Нәшрият
ишиләри идарәси, Азполиграфтрестин „Гызыл
Шәрг“ мәтбәеси, Баки, һәзи Асланов
күч. 80.

**Өлүмүнүң 35 иллийн
мұнасабеттілә**

БӨЙҮК САТИРИК

Нейләмәли, кез көрүр, аглым кәсир,
Мән күнәши кейдә дана билмишем!

Ә. Сабир

1905-чи илин гырыны алғышлаянылар сырасында: «Яшасын шәһрияри-хүрриййәт!» дейән бир шаирин үрек сөзләри эшидилирди. Бу шаир: өз мұасир гәләм йолдашлары ичәрисиндә бириңчи дәфә азадлыг байрағыны учалтмаг истәйән Мирзә Әләкбәр Сабир иди. Бутун ярадычылығыны өз халғынын жошбаҳт һәјаты үргүндакы мұбариәттә һәср әдән Сабир, шеирләриндә халғын ингилаби мұбариәсесини әкс этдирирди. Шәргин бутун зәһмәткешләри ону алғышлашыр, шеирләрини байраг әдир, гәлбләриндә бу бөйүк халг шаиринин һейкәлини учалдырылар.

Бу шеирләр эйни заманда чаризмин уч йүз илдән артыг мөһкәмләнмәкдә олан һөкмранлығыны, Шәрг мүтләгиййәтинин әсрләр бою давам әдән зүлм һейкәлини сарсыдыр, онлары раhat ятмаға гоймурду. Одур ки, Шамахынын авамлар, чаһилләр

мұндандағы башламыш чаризмин, Түркійә сұлтаннынын, Иран шаһының сарайына гәдәр Сабирин дүшмәнләри күнү-күндән артыр, ону гара гүввәләр бүрүйүрдү. Лакин о, бу горхунч гүввәләр гаршысында башыны әймир, өзүнү тә'нә селләри арасында вүгарла дуран гочаман бир даға бәнзәдирди. О, инанырды ки, кичик далгалар бәйүк бир дағы әридә билмәз, гара булутлар күнәшин ишыг вермәсінә мане ола билмәз!

Сабир Азәrbайҹан әдәбийтес тарихинде ингилаби сатирик ше'рин ярадычысыдыр. О языб яратдығы деврдә үч ингилабын (1905-чи ил рус ингилабы вә юндан соңра яранан Иран вә Түркійә ингилабларының) шаһиди олмушшур. Ону айылдан, габагчыл мәфқурәнин тәрәннүмчүсү әдән дә бу ингилаби һәрәкат олмушшур. Һәлә 1904-чу ил рус-япон мунарибәси заманы чаризм әлейһинә шеирләр язан шаир, 1905-чи илдә дә онун милли сиясәти зиддинә олараг халғы бейнәлмиләлчилігін өзгөртүрді:

Күн кими табан әдіб памали-зулмәт этмәли,
Сабира! Бейнәлмиләл тәдбири үлфәт этмәли.

Сабир ярадычылығындағы бейнәлмиләл онун вәтәнпәрвәрлигиндең доғурду. О яхшы билирди ки, өз халғыны, өз миллиетини севмәйән шаир башга миллиәтләри дә севә билмәз. Сабир доғма вәтәни олан Азәrbайҹана вә Азәrbайҹан халғына дастанлар, романлар һәср этмәмишди. Лакин онун яздығы кичик шеирләрдә бә'зән бәйүк бир дастан мөвзузуна раст кәлирик. «Милләт нечә тараң олур олсун нә ишим вар» мисраы илә башланан ше'рини көтүрәк. Бурада милли бир шаирин, халғын интибайына чалышан бәйүк бир сәнәткарын арзу вә истәкләри ифадә әдилмишшир.

Сабир өзүнә мәхсүс бир үслубла Баки гочуларыны, Гафгаз «икидләрини», милли «гәһрәманла-

рыны» кэскин тэнгид эдир вэ белэлүүлэх дэ халгы инитибаһа, ингилаба чагырырды. Эйни заманда Сабир ингилабын етишдирдий шаир иди. О чох дүзүүн олараг айлан фэһлэ синфинин капиталистлэрэ гарши бөйүк бир горху олдуғуну вэ о заманы мұбаризәнин әсас хүсусийтәләрини көстәрирди:

Белэ иди адәт әввэл бәйә ялварарды касыб,
Нүчәбалары көрәндә аяға дурагарды касыб,
Икигат олуб әдәблә бәйә баш вурагарды касыб,
Вар иди вәфалы касыб, вар иди һәялә фәһла.

Дәйишиб зәманә инди, доланыб бүтүн үмурат,
Аяғы чарыглылар да кәлиб истәйир мұсават,
Белэ әсрдә мәишәт бизә хош кечәрми? Һейнат!
Айылыб ятан чәмаёт, кез ачыб гапалы фәһла.

«Яган чәмаэтин айылмасы» чаризми титрәтмешди. Одур ки, чар 1905-чи ил 17 октябр бәяннамәсини вермәйә мәчбур олмушду. Бу бәяннамәдэ халга вәтәндашлыг азадлығынын сарсылмаз әсаслары олан: шәхсийтә гәт'иййән тохунмамаг, вичдан, сөз, йығынчаглар вэ иттифаглар азадлығы вә'д эдилмишди.

Белэлүүлэх мәшвәрәтчи Булыкин думасы ләзвә эдилди. Лакин буна баҳмаяраг, 17 октябр бәяннамәси халга неч бир шей верә билмәди, о да халгы алдатмаг үчүн чарын әлиндә бир васитә олду. Бу заман большевикләр партиясы халгы баша салырды ки: «17 октябр бәяннамәси тәләдир». Одур ки: «Большевикләр фәһләләри силаһа сарылмаға, силалы үсиян үчүн назырлашмаға чагырырдылар».

(ҮИК(б)П тарихинин гыса курсу, сәh. 90).
Бу дөврдә чарын бә'зи күзәштләринә алданан адамлар да вар иди. Сабир исә онлара күләрәк язырды:

Мүнтөзәм олмамыш әмәл вәг'әйи-кар олурму я?
Сүбі тұлу этмәмиш вәгти-нағар олурму я?
Бир күл ачылмаг илә дә фәсли-бағар олурму я?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Лакин Сабир үмидини кәсмирди. О, ингилабын та узаглара чатан сәсини эшидир, онун «Асия халг-ларыны оятмасыны» (Ленин) көрүр вә нәгиги азадлығы көзләйирди:

Санма әздикчә фәләк бизләри виранлыг олур,
Үн тәмәннасы илә буғда дәйирманлыг олур.
Гарышыңдыр һәләлик милләтин исте'дады,
Әләнирсә сағы бир ян, тозу бир янлыг олур.
Чалхаландыгча, буландыгча заман нәһрә кими,
Яғы яғ үстә чыхыр, айраны айранлыг олур.
Ким ки инсаны севәр ашиги-һүррийәт олур,
Бәли, һүррийәт олан ердә дә инсанлыг олур.

Инсаннийәтпәрвәр шаир чох дүзкүн олараг инсанлыг илә һүррийәти (ингилабы) бир-биринә бағы шәкилдә кетүрүрдү.

Сабир өз дәврүндәки гара гүввәләрин һәм гүввәтли, һәм дә зәиф чәһәтләрини көрүрдү. О, әдәбийят аләминдә ән кәсқин мүбаризә силаһы олан сатираны сечмишди. Онун сатирасы, өзүндән әввәлки сатиralардан фәргли олараг, дүшмәнә гаршы чох амансыз иди. О бейүк сатирик иди. А. В. Луначарски Салтыков Шедринин сатирасындан данышаркән дейирди ки:

«Бейүк сатира ялныз о ердә мейдана чыхыр ки, сатирикдә чох айдын олмаса да, һәр налда онун өзүндә вә тәмсіл этдийи шәхсләрдә яшаян бир гайә олмуш олсун».

Белә бир гайә Сабирдә варды. О, халтыны азад, гадынлары бәрабәр һүгүглү, инсанлары истисмар-

дан узаг, халғы савадлы, дүньяны чөннөт кими көрмәк истәйирди. Сабир өз хәялында вә шеирләрингә тәрәннүм этдийи белә бир заманын кәләчәйинә инанырды. Онун вә ону руһландыран ингилаби син-фин гайәси бу иди:

Вәгта ки, ҹанда ләфзи-кафир,
Бир-бир позулар һамы лүгәтдән,
Нә молланұма, нә Мирзә Гәнбәр,
Йох рәнчү-мәлал бир чәһәтдән,
Инсанлар олур чу чисми-ванид,
Аләм дәхи бир вәтән ки, чөннөт.
Нә ширк, нә мә'минү нә мүлһид,
Әсрарыны билдирир тәбиәт,
Онда мәни янә-янә яд эт! .

«Бәйүк сатира о ердә етишир ки, бу гайәни әмәли олараг һәята кечирмәк мүмкүн дейил». Сабир дә белә бир вәзиййәтдә иди. О һәр шейдән языр, чох иш көрмәк истәйир, лакин муһит, шәрайт, һаким истисмарчы синифләр буна имкан вермирдиләр. Одур ки, Сабир өз гайәсінә мане олан гүвшәләрдән һәмишә шикайэт әдири:

Дерләр утан, һеч кәсә бир сөз демә.
Һаг сөзу деркән утана билмиәм!
Нейләмәли көз көрүр, әглим кәсир,
Мән күнәши кейдә дана билмиәм!
Шиддәти-сейлан илә баран текур,
Бир кома йох, далдалана билмиәм!
Дерләр усан, һәрзәвү һәдян демә,
Күч кәтирир дәрд усана билмиәм!
Дерләр отур әздә, нәдим касибәм
Кәсб әләмәзсәм газана билмиәм!

«Бәйүк сатира о ердә мейдана чыхыр ки, гайәйә доғру һәрәкәтә мане олан гүвшә мәдәни чәһәтчә сатирикдән өлчүлмәз дәрәчәдә ашағы олсун».

Сабир, капиталистләрин, мүлкәдарларын зүлм вә истишмарыны көстәрдий кими, онларын мәдәни чәһәтдән керилгүйини, чаһилгүйини дә сатира атәшине тутурду:

Чәһаләт рисиманың гырмаяйдын,
Авамуннасиәдән айрылмаяйдын,
Сәнаны, һәнзәли бал тәк ейәйдин,
Һәрифин мәшрәбинчә сөз дейәйдин.
Бүтүн мөвхүмүнү тәсдиг әдәйдин,
Башында нохта ардынча кедәйдин,
Нә тәдбир инди иш ишдән кечибидир,
Сөзүн дилдән, этин дишдән кечибидир!

«Бәйүк сатира о ердә мейдана чыхыр ки, тәк-
дир вә русвай эдилән гүввә если-һәгигәтдә галиб
чыхыр вә беләликлә дә өзүнә гаршы ени нифрәт
вә гәзәб далғалары догуурүр».

Сабир дә бу вәзийәтдә иди. Онун тәнгид вә
ифша этдий гурулуш галиб чыхмыш, 1905-чи ил
ингилабы исә ятырылмышды. Она көрә шаир языр-
ды:

Өйлә билирдим ки, дәхн сүбһ олуб,
Мүрги-сәһәр тәк бир ағыз бандым,
Сәнк шикәст эйләди балу пәрим,
Банламағын насилини анладым.

Һамаң һисси давам этдирән шаир галиб кәлмиш
дүшмәнә өз нифрәт вә кинини билдирәрәк дейир-
ди:

Ай чалаганлар, мәни горхузмайын,
Мән сизә тәрк эйләмишәм ланәни.
Ағлэмайын, агламайын чучәләр,
Банламарам, банламарам бир даһ!
Банламамагдыр сизә әһдим мәним,
Сейләмиәм алламарам бир даһ!

Шеирдэн көрүлдүйү кими Сабир нэйэ разы олурса, «Сөйлөмірәм анламарам бир даһа!» вә яхуд: «Габили-имканмы олур ганмамат?» дейә анламамалы, ганмамағы бачармырды. Бир аз сонра иртичын шиддәтинә, шаириң өзүнүн дедийи кими, гара булутларын ойнамасына, һәбсләрин артмасына баһмаяраг, о, мұбаризәдән чәкинмириди. Мувәггәти ола-раг галиб кәлмиш гара гүввәләрә баш әймәйән шаир дейирди:

Дәвләтлийә ялтагланмаг билмәрәм,
Гәмли икән ялан ерә күлмәрәм,
Приставын чәкмәсини силмәрәм,
Һәрмәтими көзләрәм, эскилмәрәм!

Сабир ингилабын гәләбәси уғрунда сон нәфәси-нәдәк вурушурду. Русияда ингилаб мәглуб әдилдикдән сонра, о үзүнү Иран зәһмәткешләринә ту-туб:

Кизли чәмиййәт язын, мәчлис гурун, шура әдин,
Иғтишаша башлайын һәр ердә фүрсәт вәгтидир!

дейирди. Русиядакы тәчрүбәләри Шәрг зәһмәткешләринә чатдыран Сабир, онларын бош, гуру вә'дләрә алданмамаларыны төвсийә әдир, сон гәләбәйә чағырырды. О, һаким синифләрин күзәшт пәрдәси алтында ирәли сүрдүкләри «нә'мәтләрин» эсл ма-һиййәтини, халга анладараг язырды ки:

Эvvәлчә верирләр сизә һүрриййәти-әфкар,
Иә'ни, данышыб фикринизи эйләйин изһар.
Вәгта ки, данышдыз, вүзәра олду хәбәрдар,
Мүтләг көрәчәкләр ки, чибишдана зәрәр вар.

Һәр фәнн илә олса говачаглар сизи начар,
Чүнкү бу йығынчагда олур һаггыныз инкар.
Яхшы буду: топланмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Бүтүн ярадычылығында халгын һүгугуну мудафас эдән Сабир халгын көзүнү пәрдәләмәйэ чалышан гүввәләрдән Шәргдә даһа чох һөкмранлыг әлән чәһаләти, мөвхуматы да чидди сатира атәши-нә тутурду.

Сабир ярадычылығы олдугча күтләви иди. Беш-алты ил мәтбуат аләминдә язан бу бәйүк шаир, аз бир заман ичәрисинде бүтүн халг тәрәфиндән, һәм дә ялныз Азәrbайҹан халгы дейил, бүтүн Шәрг халглары тәрәфиндән севилди. Онун шеирләри ялныз савадлыларын дейил, савадсызларын да әзбәри олду. Бунун сәбәби нә иди? Һәр шейдән әvvәl: Сабириң мәфкура чәһәтдән дөврүнүн габагчыл көрүшләри илә силаһланмасы вә халгын мәнафеини бир халг шаири кими мудафиә этмәси иди! Лакин бу һамысы дейилдир. Сабириң яшадығы дөврдә халгын мәнафеини мудафиә эдән башга шаирләр дә вар иди. Анчаг онлар нәинки халг тәрәфиндән әзбәрләнми्र, һәтта анлашылмырды. Сабир исә халгын анлаячағы бир үслубда, халгын руһунда, онун өз дилиндә язырды. О, халгын әсрләр бою яратмыш олдуғу аталар сөзү, мәсәлләр, тапмачалар вә саирәдән истигадә этмәклә өзү дә халгын данышыг тәрзини бәдии шәкилдә шеирләриндә эжсән этдирирди. Тәсадүфи дейил ки, буржуа мәфкурәчиләри Сабириң бир сыра шеирләриндәки садә ифадәләри дәйишdirәрәк гәлизләшdirиләр.

Сабир ушаглара һәср этдийи шеирләрини даһа Ыңкүл вәэнләрдә, даһа садә бир диллә язырды. Мәсәлән:

Кәл, кәл, а яз күнләри!
Илин өзиз күнләри,
Дағда әрит гарлары,
Бағда әрит гарлары!
Чайлар дашыб сел олсун,
Тахыллар тел-тел олсун/
Ағачлар ачсын чичәк,
Ярпагы ләчәк-ләчәк.

Сабириң Азәrbайҹан әдәбийтә тарихинде тут-
дуру ер олдугча шәрәфлидир. О, әдәбийтә там
бир енилик яратды. Онун шеиrlәrinин шәкил вә
мәэмуну өзүндән әvvәлki шаиrlәrin әsәrlәrinde
тамамилә фәргlәndi. Сабириң ачдыры ени шеир
йолу—ингилаби сатира йолу—өз мұасирләри вә
өзүндән сонракы шаиrlәrә чох шей өйрәтди. Азә-
байҹаның бир сыра бөйүк шаиrlәri өзүнү Сабириң
шакирди адландырыды.

Сабир ярадычылығы hәр чәһәтдәn зәнкинди. Хүсусән дөврүн мұһум мәсәләләрини әкс этдирмәк
ишинде о чәтиңлик чәкмирди. Онүн әsәrlәrinde
hәр hансы сияси-ичтимай мәсәлә өз әксини тап-
мышдыры. Одур ки, «шаиրәм әсримин айнәсийәм»
дейэн сәнәткар hеч дә янылмамышды.

Сабир бөйүк поэмалар, дастайлар, эпопеялар
язмамышды. Лакиң онун hәр hансы бир сатирик
ше'ринде мәэмүн долғунлуғу, аз сөзлә дәрин фи-
кир ифадә этмәк бачарығы, гәт'илик вә кәssинлик
бөйүк бир әсәрин тә'сири гәдәр гүvvәtлидир. Са-
бир hадисәни садәчә тәсвиrlә кифайәтләнми. О hәр
hансы бир сатирасында тәсвири этдий мөвзуа фәал
мұнасиbat бәсләйир, hәр шейдән әvvәл hәяты дә-
йишилдirmәйи бир вәзиfә кими гаршысына гоюр.

Мадди вә мәнәви һәятының ағырлығына бах-
маяраг, о, сәнәт чәбһәсиндән әл чәкмәмиш, сәнәт-
кар бир шаир кими ярадычылығыны севмишdir.

Истәр өз дөврүндәки сәнәткарлара, истәрсә дә
классик язычылара о бәйүк һөрмәт бәсләйирди.
Низами, Хагани, Фүзули кими бәйүк шаирләrimизи
йүксәк сөзләрлә гиймәтләндирән Сабир, өз ярады-
чылығында онлардан ери кәлдикчә истифадә дә эт-
мишdir. Онун бу истифадәси нәтичәсindә яранан
шеирләр әдәбийят хәзинәсинин ени инчиләри ол-
мушдур.

Сабирин бәйүклүйүнү һәлә өз мұасирләри гейд
әдирдиләр. Һәлә мектәб сыраларында Сабирин ис-
те'дадына йүксәк гиймәт верән Сейид Эзим Ширвани
онун кәләчәкдә бәйүк бир шаир олачағыны демиши-
ди. Сабирин ән яхын досту олан Аббас Сәһһәт,
شاирин тәрчумәйи-һалындан бәһс әдәркән белә
язырды: «Мән иддаа әдирәм ки, Сабирин әсәрләри
беш илин мүддәтиндә ингилаба бир ордудан артыг
хидмәт этмишdir». О инанырды ки, бир мүддәтдән
сонра Сабирә өз халғы һейкәл гоячагдыр:

Эй мүчәссәм дүйғу, эй үлви бәшәр,
Эй чамырлыг ичрә дүшмүш саф зәр!
Тә'ни-лә'н эйләрсә һәр надан сәнә,
Я мусаид олмаса дөвран сәнә,
Гәм емә, тәхиф вер аламинә,
Аз чәкәр һейкәл япарлар наминә!

Аббас Сәһһәт янылмамышды. Азәrbайҹан халғы
социалист ингилабының ilk илиндә өз дөрмә оғ-
лунун һейкәlinи Баки шәһәриндә учалтды. Онун
әсәрләри дәфәләрлә чап әдилди вә халғын һәгиги
налы олду. Сабир һагтында элми-бәдии әсәрләр

язылды. Онун шеирләри совет халгларынын дилләринә тәрчүмә әдилди.

Сабир өз халгындан һеч бир заман айры олма-
мышдыр. Она көрә дә о, һәмишә халгын гәлбиндә
яшаячагдыр. Ингилабы алышлаян шаир буны дү-
шүңдүйү вә дүйдуфу үчүн өзү дә чох һаглы ола-
раг демишидир:

Һара кетсән сәннилә мән дә варам.
Бу бәдәндә фәгәт эсириз, зар.
Өлмәйимлә севинмәсия әғяр.
Аләм олдугча мән дәхи дурарам!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым,
Яшасын шәһрияри-һүррийәт!
Яшасын шәһрияри-һүррийәт!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым!

Сабир ярадычылығы охучулар үчүн һәмишә ени
вә өлмәздир. Ибтидаи мәктәб шакирдләриндән ака-
демикләрә гәдәр бүтүн охучулар онун шеирләрин-
дән һәэз алырлар. Һәтта онун шеирләрини мұхтәлиф
тәһсил дәврундә енидан охуяркән, санкы тәзә бир
шай кәшф әдирләр.

Сабир тарихин һәр дәврундә өз халгына илһам
вә гүввәт вермишdir. Алман-фашист ишғалчылары
әлейһинә апардығымыз Бейүк Вәтән мұнарибәсіндә
дә Сабирин шеирләри мәрд оғулларымызы дүшмән
үзәриндәки гәләбәләре руһландырмышдыр. Сабир
вахтилә вәтәнин азадлығы уғрунда чанларыны фә-
да әдән Сәттар ханын гошуңларыны алышлаяраг
онларын дилиндән язмышды ки:

Ган дейил нә'шимиз үстүндә гызыл тәк гызаран.
Эскәраныг ки, һүнәр көстәриб ән'ам алышыг!

Вәтәнин азадлығы вә истиглалийәти уғрунда
һәлак олан гәһрәмандарын дәшүндәки ганлары
Сабир вәтәнин онлара вердийи ән'ам, нишан адлан-

дышырды. Азәrbайҹан оғуллары өз доңма совет өлкәләринин азадлығыны горуяркән бәйүк сәнәткарын бу кими шеирләрини әлләриндә байраг этмишдиләр.

Сабир өлмәздир! О, халг кими әбәдидир. Халг һәмишә яшадығы кими, Сабир дә һәмишә яшаячагдыр.

Ч ә ф ә р Х ә н д а н

СЕЧИЛМИШ
ШЕИРЛӘР

НЭ ЯЗЫМ?

Шаирэм чүнку вәзифәм будур әш'ар язым,
Көрдүйүм никүбәди эйләйим изһар, язым:
Күнү парлаг, күнүзү ағ, кечени тар язым,
Бәди бәд, эйрини эйри, дүзү һәмвар язым,
Нийә бәс бәйлә бәрәлдирсән а гаре кезүнү?
Йохса бу айинәдә эйри көрүрсән өзүнү!
Ше'рә мәшғул әдәрәк хатири-гәм майилими,
Гоюрам гәңшәримә кағызымы, чернилими,
Кәлирэм язмаға бир кәлмә, тутурсан әлими,
Горхурам я нә үчүн, чүнку кәсирсән дилими.
Эй әчәб, мән ки, сәдагәт йолуну азмайырам.
Һәлә көрдүкләримин дәрддә бирин яzmайырам!
Һәлә мән дәрддә бирин яzmайырам, карына бах,
Үзүмә күндә сөйүрсән бу гәдәр арына бах,
Өзүн инсаф элә, әфкарына, әтварына бах,
Истәмәэсән язам өз эйбли кирдарына бах,
Кишисән эйбини ган, мәнлә әбәс чәнк әләмә!
Өзүнү, һәм мәни бу барәдә дилтәнк әләмә!
Көрүр әрбаби-гәләм гайейи-амалынызы,
Мәндән артыг яза билмәкдә икән һалынызы,
Язмыр онлар дәхи он дәрддә бир әф'алынызы,
Өзүнүзсүз олара яздыран әһвалынызы.

Иохса бу эйбдэн аләмдә мүбәррадыр олар?
Белә алчаг языдан мин кәрә ә'ладыр олар?!
Нечә мән дәрдә бириң язмаға гадир дейиләм,
Горхур он дәрдә бириң язмаға һәм әһлигәләм.
Сән әкәр сөз верәсән: «горхма, гыл әһвалы рәгәм»
Вәз'и-һалын языларса: зили зилү бәми бәм,
Элә бир һала дүшәрсән ки, түкүн биз-биз олар,
Әмминә кеймәйә шей тапмасан, астар үз олар!

БИЛМИРЭМ!

Мэн белэ өсрары гана билмирэм,
Ганмаз олуб да даяна билмирэм,
Ахтакана, дағда дана бөйүдү,
Мэн бөйүк оллам начана? Билмирэм!
Дерлэр утан, һеч кәсә бир сөз демә!
Һаг сөзу деркән утана билмирэм!
Нейләмәли, көз көрүр, ағлым кәсир,
Мэн күнәши көйдә дана билмирэм!
Шиддәти-сейлан илә баран төкур,
Бир кома йох далдалана билмирэм!
Дерлэр усан, һәрзевү һәдян демә,
Күч кәтирир дәрд усана билмирэм!
Дерлэр отур эвдә, нәдим касибәм,
Кәсб эләмәэсәм газана билмирэм!
Дерлэр а ганмаз, ди йыхыл, өл гутар!
Һә балам! доғрусу, ай дадаш, мән дәхи
Мәсләһәт ондан ояна билмирэм...

МЭН ДЕЙЭН ОЛДУ, ОЛМАДЫ?

Һэ, де көрүм нэ олду бэс ай балам иддэаларын
Тутмуш иди ери, кэйү налэлэрин, нэваларын,
Йохса ганыб да эйбини бошламысан әдаларын,
Инди һэриф, де сөз һаман мэн дейэн олду, олмады?

Сэн демэдинми: сағламам, йох бэдэнимдэ бир мэрээ.
Мэн демэдимми: нэфсинин өслинэ һирс олур эрээ.
Сэн демэдинми: шэхсимэ эл таша билмэйиб гэрээ.
Та ки, олунду имтаһан, мэн дейэн олду, олмады?

Энчумэн әһлинийн гочаг, сэн демэдинми: бир тэки
Вермэйэчэк риза кэлэ өлкэмизэ «Этабэки?»
Нолду ки, тез бошалды бэс иш көрэн Энчумэндэки,
Көһнэ ғапы һаман дабан, мэн дейэн олду, олмады?

Сэн ө дейилмидин дедин: «Дум»дур умидкаһымыз,
Мэн демэдимми вар буна дум-дуру иштибаһымыз?
Баки вэжили кетдими, олдуму даду хаяһымыз?
Кет һэлэ хамысан долан, мэн дейэн олду, олмады?

Сән демәдинми: «Дума»да рәф олур эңтиячымыз,
Мән демәдимми: чох емә, тез позулур мәзачымыз?
Гарә булутлар ойнашыр, инди нәдир әлачымыз?
Чулғалайыр бизи думан, мән дейән олду, олмады?

Сән о дейилмидин дедин: вар бизим иттиһадымыз!
Мән дә ядында вар дедим: йох буна э'тимадымыз!
Бүгээ, нифагәдир бизим гейрәтү ичтиһадымыз,
Пәрдә ачылды накәһан, мән дейән олду, олмады?

БАКИ ФӘҢЛӘЛӘРИНӘ

Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

— : —

Олмаз бу ки, һәр әмрә дәхаләт әдә фәһлә,
Дөвләтли олан ердә чәсарәт әдә фәһлә,
Асудә нәфәс чәкмәйә һаләт әдә фәһлә,
Я инки һүгуг үстә әдавәт әдә фәһлә!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

— : —

Фәһлә! Мәнә бир сәйлә, нәдән һәрмәтин олсун?
Ахыр нә сәбәб сез демәйә гудрәтин олсун?
Әл чәк бала, дөвләтлиләрә хидмәтин олсун,
Аз-чох сәнә вердикләринә миннәтин олсун!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

— : —

Дөвләтли, амандыр өзүнү салма бәлайә,
Фәһлә сөзү һагг олса да бахма о сәдайә,
Йол вермә нәфәс чәкмәйә һәркиз фүгәрайә,
Өз шә'нини пуч эйләмә һәр бисәру пайә.
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

Алданма, фәгирин оламаз әгли, зәкасы,
Чун йохдур онун сән кими пакизә либасы,
Йох сәрвәти, йох дөвләти, йох шалы, әбасы,
Вар көһнә чухасы, дәхи бир тәкчә гәбасы,
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

— : —

Истәрсән әкәр олмаға асудә чаһанда,
Та олмаясан гәмләрә алудә чаһанда,
Фәһлә, үзүнә бахма бу биһудә чаһанда,
Өз фикрини чәк, ол дәхи фәрсудә чаһанда!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

— : —

Көр милләтинин дәрдитни, ахтарма дәвасын,
Әл чәкмә етимин башына, кәсмә сәдасын,
Зиннәр гоюб дәһрдә бир хейр бинасын,
Яд эйләмә, шад эйләмә милләт фүгәрасын!
Бу чәрхи-фәләк тәрсинә дөвран әдир инди,
Фәһлә дә өзүн дахили-инсан әдир инди!

А БАШЫ БӘЛАЛЫ ФӘҢЛӘ!

Нә сохулмусан арая, а башы бәлалы фәһлә?
Нә хиял илә олубсан белә иддәалы фәһлә?

Сәнә динмәдикчә, әбләһ, азыхыб йолун чашырсан,
Гапыда даянмайыб да зала доғру дырмашырсан,
Гара фәһлә олдуғунда бәйү ханла чулғашырсан,
Бәйә биздә көрмәйирсән бу гәдәр чәлалы фәһлә?

Нә чығыр-бағыр салырсан, йорулуб усанмайырсан,
Әдәб илә өз мәгамын таныйыб даянмайырсан,
Һәлә көһнә палтарындан гызарыб утанмайырсан,
Башына гоюб кәлирсән екә бир моталы фәһлә!

Буна бах, бу сир-сифәтлә данышыр да пүр-ибарә,
Көзүм ағрыйыр эдәндә бу гырылмыша нәзарә,
Кетүрүб бурахды кимләр булары бизим диярә?
Нә билим һарагы касиб, нә билим һарагы фәһлә!

Белә иди адәт әvvәл: бәйә ялварарды касиб,
Нұчәбалары көрәндә аяға дурагарды касиб,
Ики гат олуб әдәблә бәйә баш вурагарды касиб,
Вар иди вәфалы касиб, вар иди һәяллы фәһлә.

Дэйишиб зэмнэ инди, доланыб бүтүн үмурат,
Аяғы чарыглылар да кәлиб истэйир мұсават.
Белә әсрдә мәишәт бизә хош кечәрми, һейнат!
Айылыб ятан чәмаэт, көз ачыб гапалы фәhlә.

Эдә фәhlә, сән кет әлләш, сана күnlәрин ай олсун!
Кет оларла сөз даныш ким сәнә фәгрдә тай олсун,
Бәшәриййәт аләминдә нәйинә көрә пай олсун?
Бу дейилми баш-гулағын, а башы һавалы фәhlә!

Бәшәриййәт ахтарырсан, һаны рүтбәвү чәлалын?
Мәдәнииййәт ахтарырсан, һаны пулу мүлкү малын?
Ә'зәмиййәт ахтарырсан, һаны халисин, мәналын,
Һаны тагә-тагә шалын, а чырыг чухалы фәhlә!

Данышырсан азғын-ағын, һаны гәсри-зәрникарын?
Һаны Анна тәк барышнан, һаны Соня тәк никарын?
Һаны мәчлиси-гумарын, рүфәгайи-мейкүсарын?
Һаны нәш'әйи-хумарын, а галын гафалы фәhlә!

Экәр истәсәйди аллаһ ки, сәни эдәйди мәгбул,
Бизә вердийи тәк әлбәт сәнә һәм верәрди пул-мүл,
Ди утан ләягтәндән, бары олма бунча мәчнүл.
Гуру бош әл илә умма өзүнә камалы фәhlә!
Гәләт эйлә, этмә бир дә белә бош хәялә фәhlә!
Дур итил, чәһеннәм ол, кет, үрәйим даралы фәhlә!

ИНСАНМЫ САНЫРСАН ?

Фәһлә, өзүнү сән дә бир инсанмы санырсан?
Пулсуз киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Инсан оланын чаһу чәлалы кәрәк олсун,
Инсан оланын дәвләти, малы кәрәк олсун,
Нүммәт демәрәм, эвләри али кәрәк олсун,
Алчаг, уфаңыг дахманы саманмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Һәр мәчлиси-алидә сохулма тез арайә,
Сән дур аяг үстә, демә бир сез үмәрайә,
Чайиз дейил инсанча данышмаг фүгәрайә.
Дөвләтлиләрә кәндини ексанмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Фәгр илә гина әһлинә ким верди мұсават?
Мә'нада да, сурәтдә дә вар бунда мұнафат,
Өз фәэлини пулсуз әдәмәз кимсәйә исбат,
Бу мұмтәнни габили-имканмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Кет вур чәкичин, ишлә ишин, чыхма зейиндән,
Мәгсуд мұсават исә айрылма чейиндән,
Вар нисбәтин әрбаби-гинайә нә шейиндән?
Бир аббасы күн муздуңу милянымы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Дөвләтлийк, әлбәттә, шәрафәт дә бизимдир,
Эмлак бизимдирсә, әяләт дә бизимдир,
Диван бизим, әрбаби-һекүмәт дә бизимдир,
Өлкә дәрәбәйлик дейә хан-ханмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы асанмы санырсан?

Асудә доланмагда икән дөвләтимиздән,
Азғынлыг әдирсиз дә һәлә не'мәтимиздән?
Бейлә чыхачагсызымы бизим миннәтимиздән?
Әңсанымызын күфрүнү шүкранмы санырсан?
Ахмаг киши, инсанлығы **асанмы санырсан?**

Іеч бир утандырсан?
Я бир усанырсан?
Әлминнәтүлиллаһ,
Одлара янырсан?

Э К И Н Ч И

Бэсдир бу гэдэр башлама фэрийдэ, экинчи!
Гойма өзүнү түлкулуйэ, адэ, экинчи!

Бир үзр илэ нээр кундэ кэлиб дурма гапымда,
Ялварма мэнэ, бойнуну кэч бурма гапымда,
Каны башына, кан дөшүнэ вурма гапымда,
Лэгв олма, эдэб кэзлэ бу мэ'вадэ, экинчи!
Лал ол а кэдэ, башлама фэрийдэ, экинчи!

Хош кечмэди ил чөллүйэ, деңганэ, нэ борчум?
Яғмады яғыш, битмэди бир данэ, нэ борчум?
Эсди гара ел чэлтийэ, бостанэ, нэ борчум!
Кетди мэнэ нэ фэһлэлийин бадэ, экинчи!
Лаг-лаг данышыб башлама фэрийдэ, экинчи!

Алды долу элдэн сэргү саманыны, нейлим?
Я инки чэйирткэ еди бостаныны, нейлим?
Вердин кечэн ил борчуна йорғаныны, нейлим?
Ол инди палаз сатмага амадэ, экинчи!
Лал ол а балам, башлама фэрийдэ, экинчи!

Сөз ачма мәнә чох чалышыб, аз емәйиндән,
Чаның бәчәһеннәм ки, өлүрсән демәйиндән,
Мән көзләмәнәм, буғда чыхар, вер бабәйиндән!
Чәлтик дә кәтири, арпа да, буғда дә, әкинчи!
Йохса соярам лап дәріни, адә, әкинчи!

Сән һей де йохумдур, чыхарыб чаныны аллам,
Валлаһи оюб дидейи-киряныны, аллам,
Шаллаға тутуб пейсәри-үрәнныны, аллам!
Өз һалыны сал инди өзүн ядә, әкинчи!
Лағ-лағ данышыб башлама фәрядә, әкинчи!

Щүтчү бабасан буғданы вер, дары ейәрсән,
Су олмаса, гышда әридиб гары ейәрсән.
Дашдан юмушаг зәһр нәдир, мары ейәрсән,
Өйрәшмәмисән эт-яға дүнядә, әкинчи!
Һайван кими өмр эйләмисән садә, әкинчи!

Лакин мәним инсанлыг олуб вәз'и-мәдарым,
Бәйзадәйәм, асайышәдир чүмлә гәрарым.
Мәйсиз, мәзәсиз битмәз олур шаму наһарым,
Иштә беләдир һаләти-бәйзадә, әкинчи!
Бәйзадәләрин рәсми будур, адә, әкинчи!

Д И Л Э Н Ч И

Рэдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!
Ваггылдама байгуш кими, идбар диләнчи!

Бу мәчлисимиз, мәчлиси-әһсандыр, әкәрчи,
Дүздүкләримиз нे'мәти-әлвандыр, әкәрчи,
Әһсан фүгәра кәсләрә шаяндыр, әкәрчи,
Бир адәти-ирсийә дәхи вар, диләнчи!

Рэдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дөвләтлиләрик мәгсәдимиз эйшү сәфадыр,
Меңманларымыз бүсбүтүн әрбаби-гинадыр,
Көкдүр, екәдир, бойну йофундур, нүчәбадыр,
Бәйдир, ағадыр, ағзы дуалы уләмадыр,
Бишмишләримиз мин чүрә ләzzәтли гидадыр.
Тикмә көзүнү мәтбәхә, биар диләнчи!

Рэдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дәхли бизә нә бошда галыб дәсти-суалын,
Я инки ачындан мәләшир әһлин-әяллын,
Бах-бах, нечә чиркиндир о мәнһуси-чәмалын,
Һах-түф үзүнә, сурәти мурдар, диләнчи!
Рэдд ол гапыдан ағлама зар-зар, диләнчи!

Дөвләтли нечин сәрф әдиб өз бәэлү сәхасын,
Ә'яны гоюб дойдурған фүгәрасын?
Төксүн көрүм аллаһ үзүнүн шәрмү һәясын,

Эл чæk яхамыздан, итил, идбар дилэнчи!
Рэdd ол гапыдан ағлама зар-зар, дилэнчи!

Бир дэф'э фэгир олдуғуну анла да, зинһар,
Дөвләтлиләрин бишмишинә олма һәвәскар,
Йохса емәйэ бир задын, өл, чаныны гуртар!
Этмә бу гәдәр бизләрә азар, дилэнчи!
Рэdd ол гапыдан ағлама зар-зар, дилэнчи!

Фәгр әһли гәниләрлә мулагат эдә билмәэ?
Дөвләтлийә инсанлығын исбат эдә билмәэ!
Дөвләтли фэгир илә мусават эдә билмәэ!
Негсан кәтирәр шә'нинә бу кар, дилэнчи!
Рэdd ол гапыдан ағлама зар-зар, дилэнчи!

Я Т М А И Ы Н!

Османлылар, алданмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Шад олмайын эй севкили милләт вүкәласи
Османлыда чари ола гануни-әсаси.
Гануни-әсаси демә, иранлы әзаси.

Иранлыларын башларынын ганлы бәласы,
Оғланлары өлмүш аналар матәми, яси,
Дерләрсә сизэ вар бу ишин сонра сәфаси,
Алданмайын, алданмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Әввәлчә верирләр сизэ һүрриййәти-әфкар,
Йәни данышыб фикринизи эйләйин изһар.
Вәгта ки, данышдыз, вүзэра олду хәбәрдар,
Мүтләг көрәчәкләр ки, чибишданә зәрәр вар.
Һәр фәин илә олса говачаглар сизи начар,
Чүнку бу йығынчагда олур нағгыныз инкар.
Яхши буду: топланмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Кирәм ки, тәэррүзләр әдиб дә вүзәрайә,
Бир нәв илә өз фикринизи сохдуз арайә,

Та чатды хәбәр бир пара мүфсид үләмайэ,
«Мирәэ Эли Әкбәр»ләр әлин ачды дүайә,
Тәкфир оху, лә'нәт топу дәйди үрәфайә,
Вармы элә бир шәхс эдә әһрары вүгайә?
Бу әмри әбәс саймайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Яләл'әчәб Османлылар, ая нә ганырсыз?
Гануни-әсаси верилиб я инанырсыз?!
Мир Һашиму, Фәзлүллаһыныз йохму санырсыз?
Әксик дейил онлар, вәли сизләр нә танырсыз?
Бир күн таныйыб онлары, лабудд усанырсыз.
Анчаг усанырсызы да, ганә боянырсыз!
Гансызлары кеч ганмайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

Бир вәгтидә бизләр дә олуб хүррәмү хәндан,
Сандыг ки, верибләр бизә һүррийәти-вичдан.
Шүкр этдик адамчыллар олуб дахили-инсан,
Өвладымызы сахламадыг ханәдә пүнһан,
Бу молланумаләр десәләр биздә вар иман,
Йох, йох, она товламайын, аллаһы севәрсиз!
Иранлы кими ятмайын, аллаһы севәрсиз!

БАНЛАМАРАМ!

Өйлэ билирдим ки, дәхи сүбһ олуб,
Мүрғи-сәһәр тэк бир ағыз банладым.
Сәнк шикәст эйләди балу пәрим,
Банламағын һасилини анладым!
Өвчи-фәзадә көрөрәк байгушу,
Сәһнәдә гаггылдайырам инди мән.
Бир дә мәни вурма аман сәнк-дил,
Рәһм элә ىыгылдайырам инди мән.
Ай чалағанлар, мәни горхузмайын,
Мән сизә тәрк эйләмишәм данәни.
Сейр эләйин, өвчи-һәвадә учун,
Мән дә кәзим сәһнәчейи-ханәни.
Ағламайын, ағламайын чучәләр,
Банламарам, банламарам бир даһа.
Банламамагдыр сизә әһдим мәним,
Сөйләмирәм анламарам бир даһа!

СУАЛ-ЧАВАБ

Көрмә — Баш үстә юмарам көзләрим,

Динмә — Мүтиэм, кәсәрәм сөзләрим.

Бир сөз эшитмә — Гулагым бағларам,

Күлмә — Пәки, шаму сәһәр ағларам.

Ганма — Бачармам, мәни мә'зур тут!

Бейләчә тәклифи-маһалы унут!

Габили-имканмы олур ганмамаг?!

Мәчмәри-нар ичрә олуб янмамаг?!

Эйлә хәмуш атәши-сузаныны,

Гыл мәни асудә, һәм өз чаныны!

ЧЫГЫРМА, ЯТ!

Чыгырма, ят, ай ач тоюг, юхунда чохча дары көр!
Сүс, ай языг, фәзадәки үгаби-чаншикары көр!
Һининдә далдаланма чох, һәйәтдә дә долланма чох,
Ийәндәки бычаға бах, о тифи-абидары көр!
Кәтиридийн юмуртадан нәтичә чучә кәзләмә,
Тавадә гайғанаға бах, очагдакы шәрапы көр!
Тахыл, тахыл дейиб дә чох чыгырма зәңкәзурлу тәк.
Бәйин-ханын, ханын-бәйин әлиндә эһтикары көр!
Мәнәм-мәнәм дейәнләрин инанма чох да гөвлине
Кәрәкли күндә онларын гычындақы фәрары көр!
Амандыр уйма ваизин һәлавәти-кәламине,
Әба-гәбаны.govza бах, ичиндә зәһримары көр!
Бу әғнияларын үзүн көрүнчә эһтиячиң
Кет эй фәгири-бинәва кәфән бүрүн, мәзары көр!
Бу интилкетләрин сөзүн кәтирмә һеч аралыға,
Олары көрмәк истәсән шәрабы көр, гумары көр!
Палиткадыр һәр ишләри, алышлары-верншләри,
Оларда бир әмәл фәгәт гурү, бош ифтихары көр!

РУНУМ

Руһум, эй шаһибази-үлвиййэт!
Һиммәтим тәк фәзадә пәрваз эт!
Уч, уч, өвчи-сәмадә пәрваз эт!
Тәнкинайи-бәдәндә вар хиффәт.

Ашияни-бәдәндә тутма гәрап,
Янма сән дә мәним кими нарә.
Буламазсан мәлалимә чарә.
Сыхыларсан, ләтифсән, зинһар.

Бошла бу чисми, чисм мән дейиләм!
Сәнә мүшкүл олурса һичраным,
Мән сәнин, сән мәним дилү чаным.
Мән сәнин кәндінәм, бәдән дейиләм!

Һара кетсән сәннилә мән дә варам,
Бу бәдәндә фәгәт әсириз зар!
Әлмәйимлә севинмәсин әғяр,
Аләм олдугча мән дәхи дурагам!

Бир сәфа булмадыг бу аләмдә,
Башга бир аләмә варыб кедәлим;
Бир овуч хаки хакә тәрк әдәлим!
Мәдфәни-шуми али-адәмдә.

Мән кедәрсәм вар олсун амалым!
Яшасын шәһрийари-һүрриййэт!
Яшасын шәһрийари-һүрриййэт!
Мән кедәрсәм вар олсун амалым!

БЕЙНӘЛМИЛӘЛ

Мусәлман вә әрмәни вәтәндашларымыза.

Әсримиз хәниш әдиркән иттифагү иттиһад,
Чүмләмиз әмниййәт ичрә алмаг истәркән мурал,
Бейнимиздә йох икән бир күнә әсбаби-тәзәд
Бу вәтән өвладына ариз олуб бүгзү инад.
Мүслүманла әрмәниләр бейнинә дүшдү фәсад,
Йохму бир саһиб һидайәт, йохму бир әһли-рәшад,
Эй сүхәнданан, бу күnlәр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәту үнсиййәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Ики йолдаш, ики гоншу бир вәтәндә һәмдияр,
Әсрләрлә өмр әдиб сүлһи ичрә булмушкән гәрар,
Фитнәйи-иблиси-мәл'үн олду накаһ ашикар
Көр чәналәтдән нә шәклә дүшдү вәз'и-рузикар,
Гәтлү гарәт бишимиару шәһрү гәрйә таримар,
Әл'аман! бу фитнәйә чарә гыл, эй пәрвәрдикар!
Эй сүхәнданан, бу күnlәр бир һидайәт вахтыдыр,
Үлфәту үнсиййәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Фитнәләр ким фаш олур, билмәм нә һаләтдән төрәр,
Әгл бавәр эйләмәз ким адәмиййәтдән төрәр.

Мұслимийәтдән вә яхуд әрмәнийәтдән төрәр,
Шүбіә йохдур, чәйлдән я инки гәфләтдән төрәр,
Бу мусибәтләр бүтүн бүгзү әдавәтдән төрәр,
Бу әдавәт мұтләга һали-зәлаләтдән төрәр,
Эй сүхәнданан, бу құнләр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәту үнсийәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Һагғы халға билдириб дәф'и-зәлаләт этмәли!
Құн кими табаң әдиб памал зұлмәт этмәли!
Набәча бу ишләрин дәф'индә гейрәт этмәли!
Хатири-мұғбәррәден рәф'и-күдурәт этмәли!
Чарәсази-сұлға олуб дәф'и-хұсумәт этмәли!
Сабира, бейнәлмиләл тәдбири-үлфәт этмәли.
Эй сүхәнданан, бу құнләр бир һидайәт вахтыдыр!
Үлфәту үнсийәтә даир хитабәт вахтыдыр!

Ш Э К И Б А И И

Яр кетдикчэ, тәһәссүр дили-шейдадә дураг,
Өмр вардыгча, һәвәс ашиги-рисвадә дураг.
Сейли-тә'н өйлә тәмәеввүчлә алыб дәврү бәрим,
Бәнзәрәм бир гочаман дағә ки, дәрядә дураг.
Дәйсә дә чанымы минләрчә мәламәт ләпәси.
Зөврәги-һиммәти мәламәт тәмәннадә дураг.
Бүсбүтүн синәсинә дәйсә дә мин тишә енә,
Чөврә тәмкин әдәрәк, дурдуру мә'вадә дураг.
Нәгди-чан исә бәһайи-тәләби-яр, иштә!
Чан бикеф ашиги-садиг белә севгадә дураг.
Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнайә заман,
Мән кедәрсәмсә мәрамим енә дүнядә дураг.
Дурмушам пишү пәси-«тә'н»дә, Сабир, нечә ким,
О «әлиф»ләр ки, пәсү пиши, «этә'на»дә дураг.

Бу гезэлин мәгтәй-мәэмунуу Хага-
ни Ширванинин «Чинан истадәэм
пишү-пәси тән Ки, истадә әлиф-
һайи-этә'на» бейттиндән игтибас эт-
дийимизи ачизанә ихтар эдирик.

(Сабир).

НЕЙЛЭРДИН, ИЛАНИ?

Даш гэлбli инсанлары нейлэрдин, илахи?!
Биздэ бу союг ганлары нейлэрдин, илахи?!

Артдыгча һәясызлыг олур эл мүтәнәммил,
Һәр зүлмә дөзән чанлары нейлэрдин, илахи?!

Бир дөврдэ ким сидгу сәфа галмаячагыш,
Билмәм белэ дөвранлары нейлэрдин, илахи?!

Мәзлумларын көз яши дәрәя олачагыш,
Дәрялары, үмманлары нейлэрдин, илахи?!

Сәйяди-чәфакардэ рәһм олмаячагыш,
Аһуләри, чейранлары нейлэрдин, илахи?!

Бағын, әкинин хейрини бәйләр көрәчәкмиш,
Тохм әкмәйә деңгандары нейлэрдин, илахи?!

Иш рәнчбәрин, күч өкүзүн, ер өзүнүнкү,
Бәйзадәләри, ханлары нейлэрдин, илахи?!

Һәкм эйләйәчәкмиш бүтүн аләмдә чәһаләт,
Дилдадеи-ирфанлары нейлэрдин, илахи?!

Сұртуклу мұсәлманлары тәкфирә гоян бу:
Дәшдүйлү мұсәлманлары нейләрдин, иләни?!

Яхуд буларын бунча нұғузу олачагыш,
Беш-үч бу сұхәндандары нейләрдин, иләни?!

Гейрәтли даносбазларымыз иш бачарыркән,
Тәнбәл, дәли шейтанлары нейләрдин, иләни?!

Әрләр һәрә бир гыз кими оғлан севәчәкмиш,
Эвләрдәки нисванлары нейләрдин, иләни?!

Тачирләrimiz Сонялара бәнд олачагыш,
Бәдбаҳт Түкәзбанлары нейләрдин, иләни?!

Сүбһанәкә, сүбһанәкә, сүбһанәкә, ярәб,
Баҳдыгча бу никмәтләрә һейран олурам һәп.

ТӘК СӘБИР

Та жәлирик биз дә бир аз анлыяг,
Мәһзәри-үрфанды вурур тәк сәбир,
Я дейирик ишләри саһмайныяг,
Өлкәдә. һәр янда вурур тәк сәбир.

Истәйирик бир иш ачаг фильмәсәл,
Сейләшәрик бир-ики ил лаәгәл:
Та дейилир пул верин, ашсын әмәл,
Өлкәдә, һәр янда вурур тәк сәбир.

Ялхы бизи эйләмәйиб мұбтала:
Сәфһәйи-Гафгазы тутуб бу бәла
Гахда, Газахда, Шәкидә бәрмәла,
Шушәдә, Ширванда вурур тәк сәбир.

Лакин с ерләрдә жедир, дурмайыр,
Бир элә лайигли қаләк гурмайыр,
Қәнчәдә дерләрсә вурур, вурмайыр,
Әйлә ки, Сәлянда вурур тәк сәбир.

Андыра галмыш нә яман сәсләнир,
Сөз демәйә вермир аман, сәсләнир.
Оз атылыр, санкы каман сәсләнир.
Саһәти-мейданда вурур тәк сәбир.

Һәрзә, нә шура вә нә мәчлис билир,
Нә дүшүнүр яхшы, нә бир пис билир,
Горхмур, утанныр, нә дә бир һисс билир
Һимрәдә, дүкканды вурур тәк сәбир.

НЭ ИШИМ ВАР!

Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар!
Дүшмэнлэрэ мөхтэч олур-олсун, нэ ишим вар!

Сәс салма, ятanylар айылар, гой һәлә ятсын!
Ятмышлары разы дейиләм кимсә оятсын.
Тәк-тәк айылан варса да, һаг дадыма чатсын.
Мән салим олум, чумлә чаңан батса да, батсы!
Миллэт нечэ тарач олур-олсун, нэ ишим вар!
Дүшмэнлэрэ мөхтэч олур-олсун, нэ ишим вар!

Салма ядыма сөһбәти-тарихи-чаһани,
Эйями-сәләфдән демә сөз, бир дә филани!
Һал исә кәтир мейл эләйим долманы, нани,
Мүстәгбәли көрмәк нә кәрәк, өмрудү фани.
Милләт нечә тараң олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Өвлади-вәтән гой һәлә аварә долансын!
Чиркаби-сәфаләтлә әли, башы булансын!
Дул өврәт исә сайилә олсун, ода янсын!
Анчаг мәним авазейи-шә'ним учалансын!
Милләт нечә тараң олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

Һәр милләт эдир сәфхәйи-дүниядә тәрәгги,
Эйләр һәрә бир мәнзили-мә'вадә тәрәгги,
Йорған-дәшәйимдә дүшә кәр ядә тәрәгги,
Биз дә эдәрик аләми-рө'ядә тәрәгги.
Милләт нечә тараң олур-олсун, нә ишим вар!
Дүшмәнләрә мөһтач олур-олсун, нә ишим вар!

ФИСИНЧАН

Санма әздикчә фәләк бизләри виранлыг олур,
Ун тәмәннасы илә буғда дәйирманлыг олур.

Гарышыгдыр һәләлик милләтин исте'дады,
Эләнирсә сафы бир ян, тозу бир янлыг олур.

Чалхаландыгча, буландыгча заман нәһрә кими,
Яғы яғ үстә чыхыр, айраны айранлыг олур.

Ким ки, инсаны севәр, ашыги-һүррийәт олур.
Бәли, һүррийәт олан ердә дә инсанлыг олур.

Эй ки! дерсән үрәфа раһи-хәтадә bulunur,
Элми-мәнтигчә бу сөз бәһрейи-наданлыг олур.

Үрәфа дерсән өзүн, әһли-хәта дерсән өзүн,
Дүшгүнүрсәнми бу сөздә нечә һәдяңлыг олур?

Көзүнү хийрәләдирми күнәши үрфанын
Һайды хәффаш сифәт бунчамы хулганлыг олур?

Танырыг биз сизи артыг, демә һай биз беләйик!
Танылыр ол киши ким тутдуғу мейданлыг олур.

Бахмасыз күшәйи-чешм илә фәгиранә тәрәф,
Йүйүрүрсүз ора ким дадлы фисинчанлыг олур.

СӘН ДЕЙӘН ОЛМАЙЫБ ҢӘЛӘ

«Тазэ һәят» гәзетинде Мәм-
мәдзадәнин: «Сән дейән олду, мән
дейән?» нәгәратлы шे'ринә ҹаваб.

Ловғалашыб, а көрмәмиш, чох да белә фырылдама,
Тәрбийәсиз ушаг кими бош-бошуна һырылдама,
Баш-гулағын дүзәлмәйиб, чох да басыб курулдама,
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Мүнтәзәм олмамыш әмәл, рөвнәги-кар олурму я?
Субһ түлу этмәмиш, вәгти-наһар олурму я?
Бир күл ачылмаг илә дә фәсли-баһар олурму я?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Гәтл эләдиз Әтабәки, мән ки, бу әмри данмырам?
Вар енә мин Әтабәкиз, йохса әмәлли ганмырам?
Көһнә гапы бу тезлийә тазәләшә инанмырам.
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Кирәм: Әтабәк өлдү дә, топу түфәнкиниز һаны?
Бәһри-әмиг һәрбдә кәштейи-чәнкиниز һаны?
Әски һамамдыр, әски тас, бәс ени рәнкиниз һаны?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Сөйлә мәнә вәзарәти-миллийәниز дүзәлдими?
Я узун әл, узун папаг гыссалашыб көдәлдими?
Өлкәнізә шәмәңдефер йол тапа билди, кәлдими?
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Дари-шәфайи-Теһранын кет элә бир сияһәтин,
Мирзә Әбулһәсән ханын көр рәвиши-тәbabәtin,
Тән яры бөлдү зәһр илә ексәр әчәм чәмаәтин,
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб һәлә!

Мүлки-Ирагы адбаад сайсам әкәр кәлал олур,
Тул тапар кәламымыз, тареә һәм мәлал олур,
Ишбу сәбәблә ше'rimiz мұхтәсәр әрзи-һал олур.
Динмә, данышма, ят балам, сән дейән олмайыб
һәлә!

Арха су долмайыб һәлә,
Көһнә идарәниз дурур,
Рәнки дә солмайыб ғәлә!

НЭЛАЛ ОЛСУН СЭНЭ!

Доғрудан да, Мэмдэли, гейрэт нэлал олсун сэнэ!
Баги-шэһдэ этдийин ишрэт нэлал олсун сэнэ!
Эхлинэ шаһ олдугун дөвлэт нэлал олсун сэнэ!
Вердийин мэшрутейи-миллэт нэлал олсун сэнэ!

Олдун ол күндэн ки, малик рүтбейи-эчдадына,
Дүшмэди эл гайғысындан башга бир шей ядына,
Эдлү дадэ дад вердин, етсин аллаһ дадына,
Яхши бир шөһрэг газандын адына, өвладына,
Кетдийин йол, тутдугун ниййэт нэлал олсун сэнэ!
Вердийин мэшрутейи-миллэт нэлал олсун сэнэ!

Афэринлэр доғру йоллу вердийин пейманлара,
Эхдини ифа үчүн садир олан фәрманлара,
Нэфтэдэ бир, айда бир анд ичдийин гур'янлара,
Агибэт нэр сэмтидэ чэлб этдийин меһманлара,
Чэктнийн бу хани-биминнэт нэлал олсун сэнэ!
Вердийин мэшрутейи-миллэт нэлал олсун сэнэ!

Мүстәгиллән һөкмуранны олдуғун Иранына,
Һансы хидмәтдән сагындын, та тохунсун ганына,
Инди бир Иран дейил, аләм күвәнсинганына!
Намына, намусуна, инсафына, вичданына!
Әһли-вичдан вердийи гиймәт һәлал олсун сәнә!
Доғрудан да, Мәмдәли, гейрәт һәлал олсун сәнә!

Алты мин илдән бәри мөвчуд олан бир мәмләкәт,
Көрмәмишди сән кими бир шаһи-вала мәртәбәт,
Ниййәтин саф, э'тигадын пак, гәсдин мәс'әдәт,
Милләттин шад, өлкән абад, үмдә фикрин мәрһәмәт.
Гойдуғун тач, өртдүйүн хәл'эт һәлал олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәлал олсун сәнә!

Арсланлар бойнуна салдырдығын зәнчиirlәр,
Намвәрләр гәтлинә чәкдирдийин шәмширләр,
Атәши-гәйрү гәзәблә яхдығын тә'мирләр,
Вәсфә шаяндыр һәгигәт этдийин тәдбирләр.
Үмми-хаган оғлу! Бу гейрәт һәлал олсун сәнә!
Вердийин мәшрутейи-милләт һәлал олсун сәнә!

ИНСАНЛАР

Сәмадән бир мәләк һейрәтлә дер:
инсанлар, инсанлар!
Нәдир бу руйи-эрзи гаплайыр ал
гандар, инсанлар!
«Дәли шаир»

Сәрадән бир дәли шайтан дейир инсанлар,
инсанлар!
Нәдир дүньяны тутмуш элмләр, үрфандар...
инсанлар!

Ганан ким, гандыран ким, нәшр үрфан эйләйән
кимдир?

Сизи иршад эдир көрмүрсүнүз фәттанлар... инсанлар!

Эдәбдән, элмдән кәр фейзияб олса әвамүннас,
Дүшәр шә'ну шәрәффән моллалар, ийшандар...
инсанлар!

Севәрми әһли-истиббад милләт һушияр олсун?
Буна разы олурму бир нечә вичданлар... инсанлар!

Айылмыш рәнчбәрләр, алмаг истәр һәгги-мәшруин
Нә ердә галмысыз бәйләр, ағалар, ханлар... инсан-
лар!

Мүһәррирләр, мүфәннинләр усанмазлар, утанмазлар,
Язарлар һәрзәләр, эфсанәләр, һәдянәләр...
инсанлар!

Шәрапәтдәң җәкиб әл, хейрә маил олмаян бир дәм,
Кәсип башлар, алын чанлар, тәкүн мин ганлар...
инсанлар!

Бәшәрсиз, сиздә ган тәкмәк тәбиидир, чибилидир,
Бу фитрәтдәң узагдыр шубһәсиз шайтанлар...
инсанлар!

Дейилми һейф дилләрдән губари-чәһл мәһв олсун,
Нечин һәр күндә гандан гопмасын туфанлар...
инсанлар!

Дәмадәм нәфси-эммарә демәкдә «үгтүлүл-әхван»
Нечин салим гала башлар, бәдәнләр, чанлар...
инсанлар!

Чәһаләт пәрдәсин чак этмәйин, онда көрәрсиз ким,
Сәрадыр чисмләр, һәм нәфсләр, шайтанлар...
инсанлар!

БАРАКАЛЛАҢ

Сән беләсәнмиш балам, ай баракаллаң сәнә!
Фисг имиш әмрин тамам, ай баракаллаң сәнә!

Дөғру имиш шаирин олмаз имиш мәзһәби,
Кафир олурмуш бүтүн мирзәләрин әгләби,
Ләғву әбәс мәтләби, ләһву ләәб мәшрәби,
Шуғлу гәзет, телграм, ай баракаллаң сәнә!

Ай адама охшамаз, бир үзүнә бахсаны!
Бом-боз олуб саггалын, рәнк һәна яхсаны!
Мә'мин олуб бир үзүк бармағына тахсаны,
Та ки, десин хасу ам: ай баракаллаң сәнә!

Йох хәбәрин бинәва һич өзүндән сәнин,
Лап малаганлыг яғыр кирдә көзүндән сәнин,
Дөғрусу мән һүркмүшәм бә'зи сөзүндән сәнин,
Вермәрәм артыг салам, ай баракаллаң сәнә!

Һейф гапанмыш сәнин дидейи-һагбинләрин,
Мәнзилинә йығымысан партретин чинләрин,
Көзләринә чарпмайыр йохса бу бидинләрин
Сурәти һәр субһу шам, ай баракаллаң сәнә!

Әглиң азыб ай языг, бошламысан карыны
Җүмлә дәйишдирмисән күркүнү, палтарыны,
Чәкмә-галош кеймисән, позмусан әтварыны,
«Фе'лүкә фе'лүлһәрам», ай баракаллаң сәнә!
Ағзына олсун гадам, ай баракаллаң сәнә!

ГЕЙРЭТ ВАХТЫДЫР

Мүртэче хадимләрим! Ыа, инди хидмәт вахтыдыр!
Ятмайыб, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Кизли чәм'иййәт япын, мәчлис гурун, шура эдин!
Рәшт, Зәнчан иртичайн һәр ерә ичра эдин!
Һәр нә чурсә ришнейи-мәшрутәни имһа эдин,
Һейкәли-мәнфури-истибдадымы эһя эдин,
Иғтишаша баштайын, һәр ердә фирсәт вахтыдыр!
Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Чәһд эдин көндәрдийим тәһрирләр пуч олмасын,
Яздығым, көстәрдийим тәзвирләр пуч олмасын,
«Мәмдәли-Қазим» тәкән тәдбирләр пуч олмасын,
Вердийим гөвл, алдығым тәгрирләр пуч олмасын,
Инди исбати-һүнәр, сидгу сәдагәт вахтыдыр!
Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Санмайын анчаг Эдесдә кефдәйәм нисван илә,
Иртибатым йохдур өз мүлкүм олан Төһран илә,
Лафәвальлаһ вар әлагәм бүсбүтүн Ираң илә,
Рәшт илә, Гәзвин илә, Кирман илә, Зәнчан илә.

Мән иши галдырмышам, сиздән дә һиммәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

— : —

Санмайын аздыр буқұн Иранда ә'ваным мәним,

Эв башы һәр ердә вар минләрчә дәрбаным мәним,

Онлара садир олур һәр анда фәрманым мәним,

Мән бу йолда ишдәйәм вар һәр гәдәр чаным мәним,

Лейк сиздән дә мәнә инди һәмиййәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Бах нечә Иран бу saat һаләти-бөһрандадыр.

Парламан һейрәтдә, ә'за мә'rәзи-туфандадыр.

Ганмайыр һеч кәс ки, кәшти һанда, дәрәя һандадыр.

Мүхтәсәр һәр вәченилә мәшрутә мин нөгсандадыр,

Этмәйин гәфләт бу фирмәтдән гәнимәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

Көрмәйисизми киши қаһ сез, қаһ исте'фа верир.

Хейрсизми мәнсәбиндән әл чәкир, екча верир,

Я Нәчәфдән мүчтәһид мүфтә мәкәр фитва верир,

Санма бу фиттайә бинәггүл-әмәл имза верир.

Иш апармагчын буқун дүняда фирмәт вахтыдыр!

Ятмайын, һушяр олун, иш вахты, гейрәт вахтыдыр!

... АГИЛАНЭ ЯД ЭТ!

Вэгта ки, эсэр нэсими-зүлмэл,
Тэ'сир бағышлаяр чөһалэл,
Дүнядэн өдэм олур бу миллэл,
Һәрчэнд бачармарам нүбүввэл,
Амма белэ көстәрир зэманэ:
Бихар галыр күли-фәрасәт,
Эй сейрә чыхан о. күлситанэ!
Онда оху бир дуайи-рәһмэл,
Инди мәни кафиранэ яд эт!

Вэгта ки һәна сатан тапылмаз,
Саггаллар олур я ағ, я гарә,
Баш гырхмаға һич кимсә галмаз,
Төхми-кечәлә әдәллә чарә,
Нә нурә, нә пүштмали-дәллак
Нә зәли, нә нештәрү һәчамәл,
Пәһ-пәһ нә заман, нә аләми-пак,
Нә лә'н, нә күфф, нә ләчачәт,
Онда мәни агиланэ яд эт!

Вэгта ки чаһаңда ләфзи-кафир
Бир-бир позулар һамы лүгәтдән;
Нә молланұма, нә мирзә Гәнбәр,
Йох рәнчү мәлал бир чәһәтдән;
Инсанлар олур чу чисми-вайид,
Аләм дәхи бир вәтән ки, чәннәт!
Нә ширк, нә мә'минү, нә мүлһид.
Эсрарыны билди्रәр тәбиәт,
Онда мәни янә-янә яд эт!

БИЗЭ НЭ !

Кэр бу ил халғы тәбәһ этди киранлыг, бизэ нэ!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизэ нэ!

Биз мәкәр ачлара вәгф эйләмишик малымызы?
Та ки, һәр мұстәһәгә бәзл әдәк әмвалымызы..
Биз мурат әдәрик анчаг өз әһвалымызы,
Даима бәсләйәрик наз илә этфалымызы,
Атасыз тиफлләри басды боранлыг, бизэ нэ!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизэ нэ!

Бу да сөздүрмү, газандыгларымыз парәләри,
Ней верәк боямаласын Зәнкәзур аварәләри?
Бизләрә дәхли нәдир, йохдур әкәр чарәләри.
Гой ағарсын фүгәра көзләринин гарәләри.
Чәксин онлар кечә-кундуз никәранлыг, бизэ нэ!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизэ нэ!

Бошла ай молла дайы, сән дә бизи чәкмә зора,
Биз сәнин һийлән илә дүшмәрик әсла бу тора,
Бахмарыг күшней-чешм илә даһа Зәнкәзура,
Гарлы дағларда союгдан өләнин чаны кора!

Олмады гисмәт о бәдбахта аранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Бизә көстәрмә, әзизим, о гәм ойнагларыны,
Язда чох кәэмишик ал күлләр аchan дағларыны,
Иығмышыг дәһ-екини, бошламышыг бағларыны,
Гыш үчүн хошламышыг Тифлис оюнчагларыны,
Чулғайыб Зәнкәзуру инди боранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

Ңәләлик тулламышыг ханейи-виранәләри,
Доланыб кишвәри-Тифлисидә кашанәләри,
Тапдыг ахыр Лизалар тәк нечә чаңанәләри,
Чилчирагларла ишыгландырырыг ханәләри,
Залхалар дахмасына чөкдү гаранлыг, бизә нә!
Тапмайыр ач-ялавачлар күзәранлыг, бизә нә!

ЕТИМ МӘМДӘЛИ

Нәдир ая енә үсиялары иранлыларын?
Башлады чүнбүшә түгянлары иранлыларын.
Нәгзи-әһд эйләди ә'янлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Янын иранлыларын архасы, янды чийәрим,
О етим Мәмдәлидән вар енә бир пис хәберим,
Белә дерләр ки, гоюб тәхти, гачыб тачи-сәрим,
Сығыныб консула хатанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Әһли-Иран бу гәдәр бишәрәф олсун, нә үчүн?
Дүшмәни-тәрзи-үмүри-сәләф олсун, нә үчүн?
Ени Османлы кими нахәләф олсун, нә үчүн?
Бата, ярәб, көрүм Иранлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Үччә ил гоймадылар тәхтдә раһәт яшасын,
Бир доюнча чыхарыб кейф, эдеб ишрәт, яшасын,
Та онун сайәйи-әдлиндә бу милләт яшасын,
Олсун асудә мусәлманлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Нейләмишди сизэ яңу, бу башы дашды етим?
Я нә виҹданә дәйәр бир ишә чулғашды етим?
Һәрә бир ногга чыхартдыз, кырыхыб чашды етим,
Деди: чыхсын дәхүй гой чанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Сизэ өз шә'нинә шайистә кәрәм этмәдими?
Һәкми-мәшрутейи-Ираны рәгәм этмәдими?
Хәтти-тур'аны өлүб, яди-гәсәм этмәдими?
Нийә бәс олмады иманлары иранлыларын?
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Билмирәм андыра галмыш бу нә һүррийәт иди?
Нарадан чыхды бу сез, я бу нечә сөһбәт иди?
Өлкәмиз алты мин илдән бәри бир чәннәт иди,
Инди ган-ган дейир инсанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары ираһлыларын.

Һәлә иранлыларын бир о Сипәһдарына бах!
Бәхтияри элинин рүтбәли Сәрдарына бах!
Бир сән аллаһ буларын шаһ илә рәфтарына бах!
Бу да ә'янлары, әрканлары иранлыларын!
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары ираһлыларын.

Башына чәм эләйиб һәр бири бир хейли сипаһ
Ки, нә вар? Мәмдәли, дүш тәхтдән, олма бизә шаһ!
Этдиләр үч күнүн әрзиндә бүтүн әмри тәбаһ,
Гаҹды ах-вай дейә султанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Бундан әvvәл бу көзәл өлкәдә чанлар вар иди,
Яхши-яхши гочалар, адлы чаванлар вар иди,
Шаһы һаг зилли билән севкили ханлар вар иди,

Инди Ефремләр олуб ханлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Бир дә яһу, нә кәрәк эл гарыша шаһ ишинә,
Көз ачыб диггәт эдә каһ өзүнә, каһ ишинә,
Шаһ олаң кәс олур анчаг өзу акаһ ишинә,
Йохса һәр силсиләчүнбанлары иранлыларын,
Дәрһәгигәт пис имиш ганлары иранлыларын.

Шаһ биләр өлкәдә һәр нә кәтүрәр, һәр нә гояр,
Каһ чибин, каһ дәрисин һәр кимин истәрсә сояр,
Баш кәсәр, эв дағыдар, чан чыхарар, көз дә ояр,
Мин дә чыхса кейә әффанлары иранлыларын,
Бәчәһәннәм ки, яныр чанлары иранлыларын.
Шаһын өз әбдидир инсанлары иранлыларын.

ГЕЙРӘТИМИЗ БӘЛЛИДИР

Ким нә дейир биздә олан гейрәтә ?
Гейрәтимиз бәллидир һәр милләтә!

Биз гоча гафгазлы икид әрләрик,
Чүмлә һүнәрмәндләрик, нәрләрик.
Иш көрәчәк ердә сөз әзбәрләрик,
Ашигиз анчаг гурү, бош сөһбәтә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Чырманарыг кечмәйә чай қәлмәмиш,
Башлаярыг гызмаға яй қәлмәмиш,
Сөз верәрик инди бир ай қәлмәмиш,
Аста гачыб дүртүләрик хәлвәтә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Чүмлә чаһан ятса да биз ятмарыг,
Гейрәти-миллийәмизи атмарыг,
Әһлимизи башгалара сатмарыг,
Бир гуруша, бир пула, я бир четә,
Ким һә дейир биздә олан гейрәтә?

Биздә көрүнмәз нә фәсаду нифаг,
Ишләмәйә бир-биrimizdәn гочаг,
Бах будур, исламы кәтиррик габаг,
Бәйләчә хидмәт олунур милләтә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Бир ишә мин һиммәтимиз вар бизим,
Бах нечә чәм'иййәтимиз вар бизим!
Бунда көзәл ниййәтимиз вар бизим,
Ай баракаллаһ бу көзәл ниййәтә!
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Һансы мәкатиб ки, оны ачмадыг?
Һансы сәнае ки, пара сачмадыг?
Вердийимиз сөздән узаг гачмадыг?
Ишләримиз етди бүтүн сүр'этә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Бах, нечә дарул'әчәэ, дари-элм,
Бир нечә мәктәб, нечә асари-элм,
Бизләрик әлбәттә хәридари-элм,
Чатмышыг олдур ки, белә һөрмәтә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Биздә нә фәhlә тапылыр, нә кәда,
Биздә нә сайил вә нә бир бинэва,
Бәхтәвәр өвладымыза, мәрһәба!
Баш апарыб һәр бири бир сән'этә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?

Этмишик ийфа аталыг меһрини,
Чәкмишик өвладымызын фикрини,
Өмрүмүз олса көрәрик бәһрини,
Онда ки, онлар уячаг сиргәтә,
Һәбсидә мәшгул олачаг ишрәтә,
Фәхр эдәрик биз дә бүтүн милләтә,
Ким нә дейир биздә олан гейрәтә?
Ай баракаллаһ бу көзәл ңиййәтә!

БАҚИ ГОЧУЛАРЫНА

(Фұзулійә нәзи्रे)

Көнлүм ачылыр зұлғи-пәришаныны көрчәк,
Нитгим тутулур гүнчәйи-хәнданныны көрчәк.

Фұзули

Көнлүм буланыр күчәдә чөвланыны көрчәк,
Нитгим тутулур һәрзәвү һәдяныны көрчәк,

Чаным үзүлүр әлдәки галханына баҳчаг,
Гәлбим алышыр белдәки патраныны жөрчәк,

Баҳдыгча револверинә әндамым олур сүст,
Бағрым ярылыр хәнчәри-бүрраныны көрчәк.

Тәфриг әдәмәм мәстми, һушярмысан сән?
Мәстанә рәвиш, руйи-пәришаныны көрчәк.

Дүшдүн лотулуг мәшгинә ислама уюшма,
Әлдүр һарада олса мұсәлманыны көрчәк!

Гой беркүнү қәч гашынын үстүндә, фырылда,
Қәндін кими бир лотийи-мейданыны көрчәк!

Мэст ол кечэ-күндүз нэ билим ят һарагарда,
Юм көзләрини ханейи-вираныны көрчәк.

Дилбәрләр илә кейфини чэк бағда, чәмәндә,
Бир баҳмада әтфали-чийәрганыны көрчәк,

Кәһ искороход чәкмә, кәһи кей лакоронни
Веллән кечэ-күндүздә хураманыны көрчәк.

Вар-йохуну сәрф эйлә барышналара анчаг,
Сей һәмсәри-мәзлумейи-наланыны көрчәк!

Құл, құл ки, чавансан!
Әйяши-чаһансан!
Сәрхөшләре чансан!
Вәгта ки, гочалдын,
Риши дәшә салдын,
Пис күнләрә галдын,
Онда биләчәксән...

БУРА САЙ!

Ч а м а а т

Зилли-Султан! Бура сай дөйдүрүб алдыгларыны!
Союб алдыгларыны, сойдурууб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләrimә,
Билиб этдикләrimә, билмәйиб этдикләrimә!

Ч а м а а т

Сән ки, Авропада идин, нийә йортагүйүрә
Чумдун Ирана? Бу виранәдә дүшдүн дә кирә.
Салдын ахыр өз әлинлә өзүнү ағзы бирә,
Веч битирмәз сәнә дөнмә дәхи дашә, дәмирә,
Бош данышма, бура сай гапдырыб алдыгларыны!
Чапыб алдыгларыны, чапдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә кетдикләrimә,
Билиб этдикләrimә, билмәйиб этдикләrimә!

Ч а м а а т

Бирбәбир ядына сал чумлә унутдугларыны,
Милләтин ганын алыб шишәйэ тутдугларыны,

Гыш үчүн ахталайыб яйда гурутдугларыны,
Көзләрин кәлләнэ дә чыхса, гус уддугларыны.
Бош данышма, бура сай өлдүрүб алдыгларыны!
Йолуб алдыгларыны, йолдурубы алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһина кетдикләримә,
Билиб этдикләримә билмәйиб этдикләримә!

Ч а м а а т

Элли ил өлкәдә вурмушдун, а залым, ишини!
Сән ки, назыр эләмишдин чийини, бишмишни,
Тәмән инди нәдир я? гычыдырысан дишини,
Ач белиндән дәхи шәмшири-мүзәффәркәшни,
Бош данышма, бура сай сатдырыб алдыгларыны!
Атыб алдыгларыны, атдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә жетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

Җ а м а а т

Эһли-Ираны ушагдыр дейә салдыз бешийә,
Ки, мәбада айылыб ағлая, дурдуз кешийә,
Та ки, ачды көзүн иранлы сохулдуз дешийә,
Иш чәтиnlәшди, дадуш! Йығдығыны чәк эшийә!
Бош данышма, бура сай асдырыб алдыгларыны!
Басыб алдыгларыны, басдырыб алдыгларыны!

З и л л и - С у л т а н

Төвбә, эттөвбә, хәта раһинә жетдикләримә,
Билиб этдикләримә, билмәйиб этдикләримә!

ГУРБАН БАЙРАМЫ

Байрам олчаг шөвкәтлиләр, шанлылар,
Дөвләтлиләр, пуллулар, милянлылар,
Тир боюнлар, шиш гарынлар, чанлылар
Гурбан кәсир Хәлилүллаһ әшгинә,
Фәгир суал әдир аллаһ әшгинә.

Ики гоншу бир-биринин милләти,
Һәр икиси бир пейғәмбәр үммәти,
Бири кәсир гурбан, биширир эти,
Байрам әдир Хәлилүллаһ әшгинә,
О бири дә бахыр аллаһ әшгинә.

Бир гоншунун оғлу кейир, салланыр,
Галустуг кечирир, гырахмалланыр,
Атасы да она бахыр һалланыр,
Фәхр әләйир Хәлилүллаһ әшгинә,
Гоншуя бахмайыр аллаһ әшгинә.

Көрүрсәнми бизим Һачы Пирини?
Пайламайыр этин ондан бирини,
Гоншу сорур бармағының кирини,
Һачы ейир Хәлилүллаһ әшгинә,
Ятыр, шишир, көпүр аллаһ әшгинә.

Дедим: Ңачы, көзлә ишин бәрисин,
Дүггәт элә иләрисин, керисин,
Вер мәктәбә гоюнларын дәрисин,
Элм охунсун Хәлилүллаһ әшгинә,
Чочуглары яд эт аллаһ әшгинә!

Деди: биздә дәри вермәк сынағы
Йохдур, версәм оллам арвад гынағы,
Басдырырыг онда хәмир чанағы,
Бәрәкәтдир Хәлилүллаһ әшгинә,
Сахлайрыг әздә аллаһ әшгинә!

ЭЙ ПУЛ!

Нури-чешманыммысан, эй пул, я чаныммысан?
Исмәтим, намусум, ирэим, гейрәтим, ганыммысан?
Нәрмәтим, фәхрим, чәлалым, шөвкәтим, шаныммысан?
Мәзһәбим, Мәккәм, Мәдинәм, гибләм, әрканыммысан?
Мәзһәбитм, динимми, айинимми, иманыммысан?

Кечди өмрүм шугли-тәһсилинлә мөвгүфи-мәлал,
Дәрдә дүшдүм, бәстәри-һәсрәтдә галдым хәстә нал,
Сәндәдир көнлүм, еңә этсәм чаһандан иртинал,
Сән мәним өмрүм, һәятым, чөвхәрим, чаныммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Ah залым! Ah ким олдум йолунда чан-фәда,
Бир доюнча гыймадым сәндән алам зөвгу сәфа.
Инди варисләр һүчумавәр олуб ексәр сана,
Варисин, яхуд мәним мали-чибишданыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айинимми, иманыммысан?

Эйләмәз варисләрим мән тәк сәни сандыға дәрч.
Һәр бири эйләр сәни бир нөв илә мин ердә хәрч.
Ресторанларда, клубларда оларсан һәрчи-мәрч.

Һәр етән чейнәр сәни, билмәм этим, ганыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айнимми, иманыммысан?

Севдийим! Бундан белә һини-зәвалындыр сәнин,
Ишбу вәчі ылә көнүл чайи-мәлалындыр сәнин,
Хатырым, гәлбим, сәрим вәғфи-хәяллындыр сәнин,
Сән мәни мәфтуң әдән назәндә чананыммысан?
Мәзһәбим, динимми, айнимми, иманыммысан?

Сәндән әл чәкмәздим олсайды әлимдә igitidar,
Лакин ичбарән әчәл эйләр мәни сәндән кәнар!
Чаным ағзымдан чыхынча сейләрәм биихтияр:
Нури-чешманыммысан, эй пул, я чаныммысан?
Мәзһәбим, динимми, айнимми, иманыммысан?

ВЕРМИРЭМ А... ВЕРМИРЭМ А...

Мэн өлүм, молла, бизим Ханкишинин ганына бах!
Эвинэ, мэнзилинэ, мүлкүнэ, эйванына бах!
Пулуна, алверинэ, сэрвэту саманына бах!
Нэфсинэ, нирсинэ, инсафына, вичданына бах!
Көр бу ган илэ бунун шэ'нинэ эхсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эхсан дейәләр?

Ач, языг кимсә дейилдир, емәйә вар чөрәйи,
Емәйә вар чөрәк, амма буна дәэмүр үрәйи,
Һәвәси яхмағадыр, йыхмағадыр һәр қәрәйи,
Аризусу будур: алтундан олайды дирәйи,
Көр бу ниййэтлә бунун шэ'нинэ эхсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эхсан дейәләр?

Вар сүрийлә гоюну, илхы илә ат, өкүзү,
Олса да мин бу гәдәр мал-гарасы ачды көзү,
Эләйир сәчдә пула, бу сөзэ гайлдир өзү,
Санма беһтан атырам кәнди дейир ишбу сөзү
Көр бу нирс илэ бунун шэ'нинэ эхсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл эхсан дейәләр?

Гочалыб өтмәдәдир етмиши, һәштады яшы,
Йохдур оғлу, ушағы, бир гарыдыр, бир дә башы,
Күнбәкүндән гочалыб артмададыр мүлкү маши,
Дүз дейил аршыны, өлчүсү, тәразусу, даши,
Көр бу нәфс илә бунун шә'нинә әһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл әһсан дейәләр?

Күндә он шаһы илә чүмлә үмури доланыр,
Бавұчуд инки, дәмадәм әмәли зорбаланыр,
Башгасы пул санаянда бунун ағзы суланыр,
Башлайыр һүрмәйә нәфси, тәмәи гурчаланыр.
Көр бу нәфс илә бунун шә'нинә әһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл әһсан дейәләр?

Дейирәм өлмәйини, ай киши, бир ал нәзәрә,
Өvrәтин малын илә чатмалыдыр башга әрэ,
Әл булашдырма—дейир: кару гәзаву гәдәрә,
Бәлкә мәндән габаг өvrәт чумачагдыр сәфәрә,
Көр бу ниййәтлә бунун шә'нинә әһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл әһсан дейәләр?

Дейирәм: бари бир аз пул айыр әһсанын үчүн,
Мәктәбә вәғф әлә хейрат олараг шанын үчүн.
Сөйләйир: кет бу дуаны оху өз чанын үчүн,
Вермәрәм бир гара пул да белә һәдянын үчүн,

Көр бу гейрәтлә бунун шә'нинә әһсан ярашыр?
Я һәлә йығмаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл әһсан дейәләр?

Молла, бу барәдә зәһмәт дә әкәр олса сана,
Яз бизим әһли-маарифләрә, э'лан элә та:
Бир дә мәктәб пулу вер сөйләмәсиналәр буна ha,
Дүн эшитдим ки, дәхи этмәйәчәк шәрму hәя,
Ап-ачыг сөйләйәчәк: вермирәм а... вермирәм а...
Көр бу шәрм илә бунун шә'нинә әһсан ярашыр?
Я hәлә йығымаға пул, этмәйә милян ярашыр?
Белә бир шәхсә рәвадырмы, гыл әһсан дейәләр?

П А Р А Д Ы Р

Адәми адәм эйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Гой нә әслин, нәчабәтин олсун,
Нә нәчибанә һаләтин олсун,
Баш-аяг эйб ичиндә олсан да,
Тәк бу аләмдә дөвләтин олсун.

Адәми адәм эйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Олмасын фәһмин, ағлын, идракын,
Вар нә гәм та ки, вардыр әмлакын,
Атәши-ханә сузи-милләт икән,
Һәр кәсин сәчдәкаһыдыр хакын,

Адәми адәм эйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

Олмайыр, олмасын да инсафын,
Тут гәнын шишә ичрә әснафын!
Та ки, вар әлдә беш бучуг гурушун,
Мәтәбәрсән көзүндә әшрафын,

Адәми адәм эйләйән парадыр!
Парасыз адәмин үзү гарадыр!

МЭТЛЭБИ АНДЫРМАГ ОЛУРМУ?

Наэхл олана мэтлэби андырмаг олурму?
Сөз ганмаян т зор илэ гандырмаг олурму?

Көнчүм сэнэ майлдир эээлдэн бэри, эй пул!
Олсам да нолур таэтинэ ил күнү мэшгүл.
Сэнлэ көрүрэм кэндими һэр бээмидэ мэгбул,
Сэнсиз бу чаан өхлийн инандырмаг олурму?
Наэхл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Сэнсэн мэним эфзунейи-сэрмаейи-фэхрим,
Сэнлэ учалыр мэртэбейи-паейи-фэхрим,
Кэр дөнсэ үзүүм гиблэдэн, эй маейи-фэхрим!
Сэндэн яна кэз нуру доландырмаг олурму?
Наэхл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Чаным үзүүлүб сэндэн өгүр халгы союнча,
Бир ятмамышам та сэни сандыга гоюнча,
Дерлэр мэнэ: пул йыгманы бошла, е доюнча!
Эшг өхлини севдадан усаңдырмаг олурму?
Наэхл олана мэтлэби андырмаг олурму?

Касыб дейилик, сиккейи-пули танырыг биз,
Пул илә олан шәнүшүүни ганырыг биз,
Бир һәббә зәрәр етсә пула одланырыг биз,
Яңсын чийәрим дөвләти яндырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Сәй эйләмишәм бир нечә ил зирәкү чалак,
Һарданса кечиб җиримә чох сәрвәту әмлак,
Бир ачиэзә рәһим этмәйиб өмр эйләмишәм пак,
Инди бу сүлүки яваландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Бунлар кечәр, инди дүшүб әл башга һавайә.
Пул истәнилир, мәктәб ачылсын фүгәрайә.
Оғлан охусун, гыз охусун пайәбәпайә,
Касыбдары элмә учаландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Дәхли мәнә нә, элм охуя миллэт ушафы?
Тәһсили-кәмалат эдә я үммәт ушафы,
Кетсин ишә бу тәнбәлү бигейрәт ушафы!
Чаным, көзүм, арифләри гандырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

Бизләрдә йох иди белә адәт, ени чыхды,
Өврәтләрә тәдриси-китабәт ени чыхды,
Исламә хәләл гатды бу адәт ени чыхды,
Бу чешмәни бир нөв' буландырмаг олурму?
Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?

САТЫРАМ, АЙ АЛАН!

Молдайы! Салмады эл дил боғаза...
Эйби йох, көрчи гоюлдуг логаза,
Яз бу э'ланымы да бир кағаза:
Ачмышам Рейдэ кениш бир мағаза,
Чох учуз гиймәтә һәр шей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Мағазамда тапылар һәр чүрә зад;
Чами-Чәм, рә'йети-Кей, тәхти-Губад.
Көрчи базарымы этмәкдә касад,
Сә'й әдир бир пара Ираны нәжад,
Лейк мән бахмайырам, һей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Нә кәрәкдир мәнә бир мунча умур
Ки, әдә гәлбими биһисси-һүзүр?
Бабама вермәди эл «абәки-шур»
Дейилән нахәләфү набәшүүр,
Гәсри-Ширин, әсәри-Кей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Истәмәм нуру, гаранлыг севирәм,
Мүлки-Ираны думанлыг севирәм,
Бошлайыб шәһри ябанлыг севирәм,
Бәсди шаһлыг дәхи ханлыг севирәм,

Сәбзәвар илә Мәямей сатырам,
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Сөз мәним, эв мәним, әсрар мәним.
Ирзу намус мәним, ар мәним.
Мал мәним, мәсләһәти-кар мәним,
Сатырам, дәвләти-Гачар мәним,
Кимә нә дәхли ки, мән шей сатырам?
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

Шаһи-мәшрутә пәнаһ олмаг исә,
Эл гоян вәз'илә шаһ олмаг исә,
Күш бәр әмри-супаһ олмаг исә,
Шаһ олуб һәмдәми-аһ олмаг исә,
Хан олуб, нуш эләйиб мей сатырам!
Ай алан, мәмләкәти-Рей сатырам!

МИР ҢАШЫМ ТӘБРИЗИ

Габла дәхи марфашыны Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Гәсб әдәни мәснәди-пейғәмбәри,
Диккәйи-баггал әләдин мәнбәри,
Лобя, нохуд сатмаға олдум чәри,
Инди дәхи хошламайыр мүштәри,
Күнчүтүнү, хашхашыны, Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Һас сәни мәһиүм әләди таэтә,
Сәчдә үчүн адәми-хүрриййәтә:
Этдин әба әмри-рүбубиййәтә,
Эйләмәдин сәчдә, ди кәл лә'нәтә!
Сүзмә дәхи көз-гашыны Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Әбрәһә тәк әэм әләдин фил илә,
Кә'бә эвин йыхмаға тә'чилил илә,
Дәсти-худа тейри-Әбабил илә,
Башынызы дешдими сиччил илә?
Гырдымы яр-Йолдашыны Мир Ңашым?
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Сән о дейилдинми эдәндә гиям,
Сәңдә эдәрди сәнә ексәр әвам?
Инди олар да айылыб биттамам,
Гылмады һеч ердә сәнә эһтирам.
Атды чәмаэт дашины Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Нейләйәсән, халга сөзүн батмады,
Һийләләрин бир кәси алдатмады.
Чәрхәчиләр дә усаныб ятмады,
Инди ки, эһрара күчүн чатмады
Топла гоһум-гардашины Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!

Сәндә енә галмады, гурбан сәнә,
Сә'й эләдин чатмады мейдан сәнә,
Галды фәгәт һәсрәту һирман сәнә,
Чүнкү һарам олду фисинчан сәнә,
Инди е өз бозбашыны Мир Ңашым!
Дурма, көтүр гач башыны Мир Ңашым!
Ярдымы Сәттар башыны Мир Ңашым?

БЕЛЭ ДУШДУ

Гәм раһнұмун олду, мәнимки белә дүшдү.
Дил вәртейи-хүн олду, мәнимки белә дүшдү
Эл дөңдү чүнун олду, мәнимки белә дүшдү,
Тале мәнә дүн олду, мәнимки белә дүшдү.
«Иғбал зәбүн олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдали горхма,
Гәм чәкмә, дарыхма,
Дөвран өзүнүндүр!..

Гафилмишәм әһвалыма севдайи-сәримдән,
Сөздайи-сәрим этди мәни тачи-зәримдән,
Рыләм кәсилирмиш, демә, кәскин тәбәримдән
Ол нурұл-үюн олду, мәнимки белә дүшдү.
«Иғбал зәбүн олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдали гачма,
Наәһтә эл ачма,
Мейдан өзүнүндүр!..

Нет фандабәхш отмады тәдбирләрим, нейф!
Кәшү олду бүтүн аләмә тәгсирләрим, нейф!
Бәрәкс әсәр эйләди тә'бирләрим, нейф!

Алдатмады бу милләти тәзвирләрим, һейф!
Йылдыздакы... Йылдыздакы тә'мирләрим, һейф!
Бах күнфәйәкун олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли бәрк дур!
Торбалары долдур!
Хырман өзүнүндүр!..

Шейпур дейил, тәбл дейил, сур чалынды,
Экс эйләди сурун сәси һәр гәлбә салынды,
Бир шәбдә отуз иллик үмуратым алынды,
Османлыларын шаһы вәтәндән говаланды.
Иш дәндү оюн олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән Мәмдәли горхма!
Гәм чәкмә, дарыхма!
Теһран өзүнүндүр!..

Сән вур ишини, дурма кери мәкру һийәлдән.
Мән топладығым шейләри, бах тапдылар әлдән,
Бунлар кечәр, амма һәлә вар горхум әчәлдән,
Сән гарны йоғун бир шей идин рузи-әзәлдән,
Бойнун да йоғун олду, мәнимки белә дүшдү,
«Игбал зәбун олду, мәнимки белә дүшдү!»

Сән нәһрәни чалха!
Неч бахма бу халха!
Айран өзүнүндүр!..

Этдим гэсэм, амма өзүмү сэһвидэ сандым,
Камил Пашалар чидэ эдэн фикрэ ишандым,
Бахдым санэ өз эндими, пейманымы дандым.
Илхэрчэ, заманларча, букун дандыгым андым,
Тарихи-түрун олду, мәнимки белэ дүшдү,
«Игбал зэбүн олду, мәнимки белэ дүшдү!»

Сэн Мәмдәли горхма!
Гәм чәкмә, дарыхма!
Мейдан өзүнүндүр!..

Мәзлүмларын тутду мәни аһы ахырда,
Инчиди хәянатләрим аллаһы ахырда,
Олдум Саланик гәләсинэ раһы ахырда,
Мәнфалар ара түркләрин шаһы ахырда,
Мәңбури-сүкүн олду, мәнимки белэ дүшдү,
«Игбал зэбүн олду, мәнимки белэ дүшдү!»

Гач Мәмдәли дурма!
Чох синәнә вурма!
Мәндән көтүр ибрәт,
Сүлтә эйлә, гудурма!
Валлаһ вә биллаһ,
Инсансан инан, аһ,
Фәрҹан кедәр әлдән,
Саман кедәр әлдән,
Ятныз нә ки, Төһран,
Ирән кедәр әлдән!..

МОЛЛАНЫН ДЭРДИ

(Фұзулийә нәзирә)

Аһ эйләдийим сәрви-хұраманын үчүндүр.
Ган ағладығым гүнчейи-хәнданнын үчүндүр.
Фұзули

Аһ эйләдийим нәш'әйи-гәлянын үчүндүр,
Ган ағладығым гәһвейи-финчанын үчүндүр.
Вә'з эйләдийин һәдйәву әһсандан анчаг,
Үмдә гәрәзим кисәвү һәмянын үчүндүр.
Сәркәштәлийим хирмәни-буғдалар учундан,
Ашифтәлийим сәрвәтү саманын үчүндүр.
Фәрш эйләдийим синәми һәр күн гәдәминдә,
Қәскин тәмәим сүфрәдәки нанын үчүндүр.
Бимар тәним күфтәвү бозбаш әләминдән,
Хүнин чийәрим долма, бадымчанын үчүндүр.
Вәсф эйләдийим зөвглә әнһари-беништи,
Көвсәр мәзәли шәрбәти-рәйһанын үчүндүр.
Көрдүм ки, плов бишмәдәдир, ачлыға дәздүм:
Билдим бу тәдарүк шәби-әһсанын үчүндүр.
Ах, бирчә көрәйдим сәни, эй севқили варис,
Мейлим сәнин ол дәсти-зәрәфшанын үчүндүр.

Мұмымларә чан вер көнүл! Уйма фүгәрайә!
Синәмдә сәнни бәсләдийим аның үчүндүр.

Аһын шәрәри этмәз әсәр бир кәсә «hop-hop»
Бу од сәнниң анчаг алышан чаның үчүндүр.

Ян, динмә сән аллаһ!
Гән, динмә сән аллаһ!
Наг сейләмиш олсан,
Дан, динмә сән аллаһ!

ЧИБИМ ДОЛМАЙЫР

Нечин мектәбә рәғбәтим олмайыр?
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә һәр гәзетчи бәрәлдир көзүн,
Языр һей гәзетләрдә мектәб сөзүн,
Сөзүн гой дейим бир кәрә лап дүзүн,
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Охур бундач һәр кәс, ганар һаггыны,*
Танан мүтләг али санар һаггыны,
Ахунд исә халгын данар һаггыны,
Бунунчун мәним рәғбәтим олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Мәнә хейрисиз олдуғийчин бу кар,
Она бағларам күфр адын зинһар,
Чамаат да дуймуш буну ашикар,
Бу ишдән мәнә бир газанч олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Вә бир дә бу мәктәблиләр бил'үмүм,
Охурлар камалынча али үлүм;
Эдирләр бизә сонра ексәр һүчүм.
Бунунчун она рәфбәтим олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Экәр мәктәб әмриндә бил'интихаб
Мәнә тапшырылса үмүмән несаб,
Мән ол вахт һаша эдәм ичтинааб,
Фәгәт индилик бир газанч олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Ах, ах, эй кечән күнләрим вай мәнә,
Һәр эвдән кәлирди кечә пай мәнә,
Плов, налва, бал, яғ, шәкәр, чай мәнә,
Нәчарә ки, инди булар олмайыр,
Чибим долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Чәтиндир бизимчин бүтүн мәс'әлә,
Бир илдә үч эңсан да кечмир әлә,
Белә галса иш разы оллуг һәлә,
Бу да олмайыр, олмайыр, олмайыр!
Гарын долмайыр, долмайыр, долмайыр!

Иығынчаглар инди сез илә өтүр,
Беш-үч кәлмә сез сәйләнир иш битир,
Фәгәт шә'нимиз күнбәкүндән итири.
Бизә эңтирам олмайыр, олмайыр!
Гарын долмайыр, долмайыр, долмайыр!

БҮКҮН

Моллалар, олду әчәб талеимиз яр буқүн!
Мисйонерләр дә бизә чыхды һавадар буқүн?

О ки, мәктәбләри мәһв этмәк иди ниййәтимиз,
Йох иди әлдә вәлакын она бир гүдрәтимиз;
Мәктәб артдыгча азалмагда иди һөрмәтимиз,
О ачылдыгча гапанмагда иди сән'әтимиз.
Күнбәкүн заид олурду гәмимиз, мөһнәтимиз,
Аргадашлар, севинин, олду рәва һачәтимиз!
Гәмимиз битди, фәрәһ олду нүмудар буқүн!
Мисйонерләр дә бизә чыхды әчәб яр буқүн?

Мисйонерләр о көзәл фикрили әрбаби-дәһа,
Сан-Петербургда этмишләр әчәб бир шура
Ки, мұсәлманлар аchan бунча мәкатиб нә рәва,
Охудуб һәндәсә, тә'лим әдәләр ҷография,
Һикмәту һей'әту тарих илә элми-әшя,
Бу ишә биздә тәһәммүл ола билмәз һаша!..
Чалышын, һиммәт әдин, дәф'инә зинһар буқүн!
Мисйонерләр дә бизә чыхды һавадар буқүн!

Миссионерләр о көзәл әмрә әдәркән игдам,
Биз нечин лап отуруб эйләмәйәк бәһсә давам?
Хасә бу әлмәтәрин, биз үләмайи-ислам,
Этмишик бир кәрә тәһисилини ислама һәрам;
Бунтары билмәэз икән биз, нийә әвләди-әвам,
Окуюб адәм олуб эйләсин ағази-кәлам.
Инди фирмәт вар икән көрмәли бир кар букүн!
Миссионерләр дә бизә чыхды һавадар букүн!

Миссионерләр! Көрүм аллаһ сизә эһсан эләсин!
Биз кими сизләри дә дахили-иман эләсин!
Гоймадыз чүнкү мусәлманлары түғян эләсин,
Ени мәктәбләри аллаһ өзү виран эләсин!
Учуруб дам-дашыны хак илә ексан эләсин!
Галсын һәр ердә мүәллимләри бикар букүн!
Миссионерләр дә бизә чыхды һавадар букүн!

АЙ ЧАН, АЙ ЧАН!

Дүшдү бүтүн гэзетлэр гиймэтдэн ай чан, ай чан!
Халгын чаны гутарды төхмэтдэн ай чан, ай чан!

Гыл яймайырды әсла залымларын, көзүндөн, Рұсвай идик чаһанда, мәл'үнларын сезүндән, Ах, ах, нә яхшы олду, иш дүшдү өз-өзүндән,

Элләшмәмиш гутардыг зәһимәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Бади-сәба апар вер молла Гәвама мүждә,
Язын, де, Ләнкәранда молла Салама мүждә,
Сейлә о да етирсин чүмлә эвама мүждә,
Мәнбәрдә рәгсә қалсın бөһчәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Әрз эт бәшарәт илә Гафгаздакы вүчудә,
Журнал, гәзет гапанды, дурма йыхыл сүчудә!
Һәр нә билирсән эйлә гейбәтдә, рубәрудә,
Яэмаз дәхи язанлар бид'этдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Кет Гүббәйә салам эт молла Һачы Бабайә,
Сейлә тутулду чүмлә журнал, гәзет вәбайә,
Мө'мин мүридләр илә дур гош сәда-сәдайә,
Үммәтләрин йығылсын һәр кәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

Ятды гәзет язанлар, фирсәт дәхи сизиндир,
Гарышда вар оручлуг, сәһбәт дәхи сизиндир,
Мәсчиддә мәнбәр үзрә лә'нәт дәхи сизиндир.
Айрылмайын өлүнчә лә'нәтдән ай чан, ай чан!
Дүшдү бүтүн гәзетләр гиймәтдән ай чан, ай чан!

АЙ ҺАРАЙ!

Ай һарай! Бир нечэ шаир, нечэ шаир кимилэр,
Гоймайын дөндөрөлөр Қәнчэйэ Ширванымызы!
Ени мэктэб денилэн бид'этин ичрасы илэ
Бир дэ бэрбад эдэлэр ханейи-виранымызы!
Қафир олдуглары етмэз кими бу һөрзэлэрин,
Истэйирлэр чækэлэр күфрэ мусэлманымызы!
Эй бизи элмэ дэлалэт элэйэнлэр, билирик,
Гэсдиниз элми дейил, сэлбдир иманымызы.
Сахларыг һөрмэти-исламы, даха доғру десæk,
Ачмарыг мэктэбэ һөркиз дэ чибишданымызы.
Дейилик биз нухалы, кэнчэли, я ким бакили
Белэ биш ишлэрэ вэгф эйлийэк эхсанымызы.
Истэйирдиз бизи бир фэнн илэ иғфал эдэсиз,
Нечэ көрдүз сизи тэқфир эдэн өхваниымызы?!
Қафир этдикми нээркани-чэмаэтдэ сизи?
Таныдызмы бизи, көрдүзмү дэ вичданымызы?
Кедин инди өзүнүздэн, дэхи биздэн дэ дейин.
Ала билдизми һэлэ мэктэбэ сибянимызы?!

ПОХ, ЯЗМАРАМ!

Молла дайы чох бәрк дашыр газанын,
Башчысысан һәр йолундан азаным;
Баһарындан көрүнмәйир хәзанын.
Һәр ердән вар чүнкү нечә язанын,
Бурдан да мән хәбәр язым, яzmайым?
Пох яzmaram! Амма һәлә гой язым!
Гисмет олса бундан белә яzmaram!
Тохунмаса сөзүм элә, яzmaram!

Яздығыма ялан-палан гатмарам,
«Ишан» кими рушвәт пула ятмарам.
Иманымы һач Қазыма сатмарам,
Бошсан дейиб «Фәхри»ни алдатмарам,
Мәсләһәтсә әкәр язым, яzmайым?
Пох яzmaram! Амма һәлә гой язым!
Фирсәт олса бундан белә яzmaram!
Кирә билсәм дашын селә яzmaram!

Кәбин кәссәм дошаб кими ахмарам,
Кез алтындан Фәхри тәрәф бахмарам.
«Энкәһтуңу «тәлләгтүйә» чаҳмарам,
Һач Бәдәли яндырыбан яхмарам,

Далда кедиб сөйәр, язым, яzmайым?
Йох, яzmaram! Амма hәлә гой язым!
Mәhlәт олса бундан белә яzmaram!
Элә яzsам билә-bилә яzmaram!

Дөвләтлийә ялтагланмаг билмәрәм!
Гәмли икән ялан ерә күлмәрәм!
Пириставын чәкмәсини силмәрәм!
hәрмәтими кәзләрәм, эксilmәrәm!
Моллалыға дәйәр, язым, яzmайым?
Йох, яzmaram! Амма hәлә гой язым!
Гисмәт олса бундан белә яzmaram!
Экәр поста яzsам, телә яzmaram!

Гумарбазын hәдийәсин алмарам,
Бир шубhәли пул кисәмә салмарам,
Үзә салыб күчлән гонаг галмарам,
Гонаг галсам чибин-задын чалмарам,
Эзмим әлдән кедәр язым, яzmайым?
Йох яzmaram! Амма hәлә гой язым!
Нөвбәт олса бундан белә яzmaram!
Давам этсә думан елә яzmaram!

Эйләдийим вә'зэ инаннам өзүм,
Элдән габаг эйбими ганнам өзүм,
Гөвлимә, фе'лимә даяннам өзүм,
Пис hәрәкәт этсәм утанным өзүм,
hәлым олар бетәр, язым, яzmайым?
Йох яzmaram! Амма hәлә гой язым!
hачәт олса бундан белә яzmaram!

Далда гейбэг, үздэ сэна этмэрэм,
Кизли сөйүш, заһир дуа этмэрэм,
Халты көрчэг рия-мия этмэрэм,
Рия этмиш олсам, һәя этмэрэм,
Аллахымдан мәкәр язым, язмайым?!
Нох, язмарам! Амма һәлә гой язым!
Һаләт олса бундан белә язмарам!
Үйсам мәкрә, дүшсәм фе'лә язмарам!
Говлансам да эвдән чөлә язмарам!
Үюб сәнә өз йолумдан азмарам!

УСАНМАДЫН?

Вә'з этдийин инанды, сән амма инанмадын!
Я лил'әчәб мәкәр йорулуб бир усанмадын?

Ятдыгча хаби-гәфләт илә милләтиң сәнин,
Вәгф олду лайла сөйләмәйә хидмәтиң сәнин,
Һәр күн кенәлди дайрейи-һәрмәтиң сәнин,
Эл уградыгча фәгрә, шишиб сәрвәтиң сәнин,
Милләт арыгладыгча, кәкәлди әтин сәнин,
Ришвәт һарамдыр дедин, алдын утанмадын!
Мали-етимә од дейә уddун да янмадын!

Гәссабханана бизә дарүл'аман дедин,
Доғру либасына бүрүнүб мин ялан дедин,
Олдугча муштәбең «Гәләт этмә, инан!» дедин,
Ким яхшы сөйләдисә, она мин яман дедин,
Гейзә кәлиб бәрәлди көзүн, ләнтәран дедин,
Бир ваҳт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Бу мәғәз бир сөз иди һәгигәтдә санмадын!

Фәссад олуб да милләти дайым дамарладын,
Һәр кәс әлиндәкин ерә атды, гамарладын,
Чифә дедикчә мали-чанаңы топарладын,
Фани дедикчә мүлкә, имарәт һамарладын,
Сәрриштейи-мәдахили мөһкәм юмарладын,
Ришвәт һарамдыр дедин, алдын утанмадын!
Вә'з этдийин инанды, сән амма инанмадын!

Гөвли-сәриң икән, әчәба, «мән кәфәр» сөзү,
Этмәкдәсән бәһанейи-тәкфир һәр сөзү,
Зәнним будур ки: ортада кәр олса зәр сөзу
Һәркиз данышмасан белә анчаг һәдәр сөзү,
Вичданә, абируйә, һәяйә дейәр сөзү,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'әчәб, мәкәр йорулуб бир усанмадын?!

Чилди-гәнәмдә олдун әчәб күрки-chanшикар,
Нәфсин сусуб йорулмаяраг олду тә'мәхар,
Һийлән дуюлду инди, сәнә олмаз э'тибар,
Әсрар мұхтәлифләрин олдугча ашикар,
Галсын дейә сәһайиғи дәфтәрдә ядикар,
Бир вахт олар таныр сәни һәр кимсә, ганмадын!
Я лил'әчәб, мәкәр йорулуб бир усанмадын?!

АХ...

Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!
Онда ки, өвлади-вәтән хам иди!

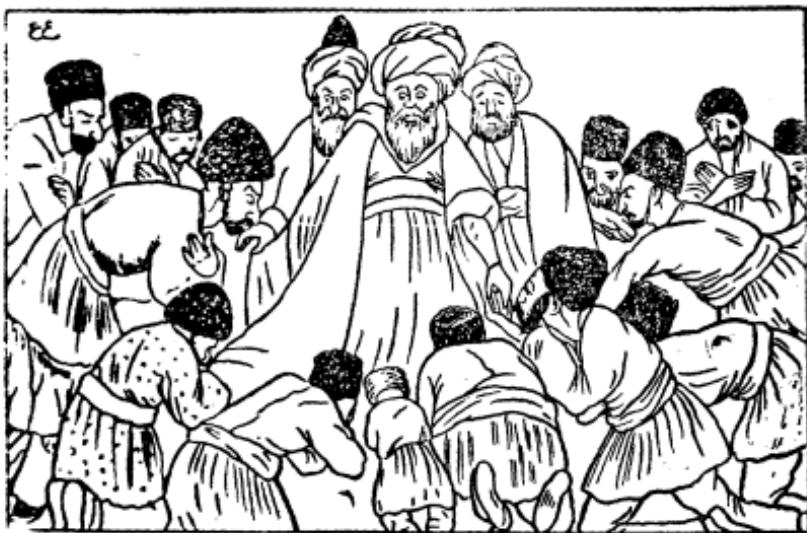
Өз һәги-мәшруини билмәзди эл,
Чөһрейи-һүрриййәтә құлмәзди эл,
Кәзләрини бир кәрә силмәзди эл,
Гәзтәйә, журнала әйилмәзди эл,
Даим әшитдикләри овham иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Өлкәдә бунча йох иди әйбчу,
Нейләридиксә көрүнүрдү нику,
Халгда дидарымыза аризу,
Биздә вар иди нә көзәл абиру,
Һөрмәтимиз вачиби-ислам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Милләтә чатдыгча гәм, әйяш идик,
Һакимә яр, амирә гардаш идик,
Гибләйи-таэткәһи-обаш идик,
Һарда аш олслайды, ора баш идик,
Һәр кечә, һәр күн бизә байрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

~~~~~

Кәрчи рия иди бүтүн карымыз,
Кар илә бәр'экс иди кирдарымыз,
Лейк һаман вар иди мигдарымыз,
Һөччәт иди һәр кәсә күфтәрымыз,
Халгын иши бизләрә икрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Эйбимизи чулғаламышды әба,
Һәр нә кәлирди бошалырды габа,
Ким нә ганырды нәди зәһдү рия,
Наюша хаки-дәримиздән шәфа,
Сүнәэмиз Қә'бәйи-әһрам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Бизлэр идик халгын инандыглары,
Пири-һидайэт дейә гандыглары,
Нур көрүрләрди гаранлыглары,
Биздә иди чүмлә газандыглары,
Ким бизэ пул вермәсә бәднам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

Инди адамлар дейәсэн чиндиләр,
Чин нәди, шейтан кими бидиндиләр,
Лап бизи овсарладылар, миндиләр,
Ай кечән әйям! оласан индиләр.
Онда ки, өвлади-вәтән хам иди!
Ах... нечә кеф чәкмәли әйям иди!

МӨНТАЧИ-МӘСАРИФ

Мәһәммәд Һалинин «Шүкуфейи-маариф»
үнванилы
«Эй иғтисаби-элмә шитабан олан чочуг!
Эй талиби-шүкуфейи ирфан олан чочуг?!»
Ше'ринә нәзиәрә.

Эй дәрбәдәр кәзіб үрәйи ган олан чочуг!
Бир лоғма нан үчүн көзү кирын олан чочуг!
Әшқилә абирусу да ризан олан чочуг!
Мәтлубу нан, газандығы һирман олан чочуг!

Инсан кими билинсә иди гәдрү гиймәтин,
Ачмыш олурду мәктәби-милли ҹемаәтин,
Дәрк этмәк истәмир һәлә бу фәизи миңләтин.
Галсын ниһан вәдиейи-фитри мәһәрәтин.
Эй әңтишами-милләти талан олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзіб үрәйи ган олан чочуг!

Эй көвһәри фитадә-бәкил гал ниһан һәнүз,
Сәррафи-гәдрдан дейил исламян һәнүз,
Мәшиғул хүрдү хабдыр әрбаби-шан һәнүз,
Вар орталығда сөһбәти-дә'вайи-нан һәнүз,
Йох көвһәри-сәадәтә ханаң олан, чочуг!
Эй дәрбәләр кәзіб үрәйи ган олан чочуг!

Һаглы дейил о ким сәнә дер: вар гәбаһетин,
Мәңчә гәбаһет исә олур һалы милләтин.
Этсәйди тәрбийәт сәни әһли-вилайетин,
Сайиллийә галырмыды һәркиз дә рәғбәтин?
Башсыз галыб аяллара ифтән олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Эй нәхлейи-вәтән, әсәф олсун бу һалына!
Ким бәхш-тәрбийәт әдәнин йох ниһалына.
Билмәм нәләр кәлир бу гаранлыг хәялышына.
Баҳдыгча ялұ балына, яндым мәлалышына
Эй вадийи-сәфаләти пүян олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

Олсун әсәф о милләтә ким бихәялдыр,
Яхуд хәялы кәндінә тәгсири-малдыр.
Яврум, гузум ятанлар айылмаз, маһалдыр!
Анчаг мәнимки налә, сәнинки суалдыр!
Эй мән кими тәнәффүрә шаян олан чочуг!
Эй дәрбәдәр кәзиб үрәйи ган олан чочуг!

АЙ БАШЫ БӘЛАЛЫ

Ол күн ки, сәнә халиг әдәр лутф бир өвлад,
Олсун үрэйин шад
Тәйин элә чиндары ки, этсин она имдад,
Та дәймәйә һәмзад...
Сағдан сола, солдан саға сал бойнуна һейкәл,
Гой чинни мүәттәл.
Мин күнә тиисмата тутуб эйлә мүгәффәл,
Кәздир ону әл-әл!
Кәр дәйсә союг, санчыланыбы олса да бимар,
Һекм эт, кәлә чиндар.
Көстәрмә тәбибә о чийәркушәни зинһар,
Гойма ола мундар!
Ағларса ушаг, дәрдинин ахтарма дәвасын,
Анчаг сей анасын.
Горхузсун о да дамдабача илә чағасын
Кәссин дә сәдасын.
Өйрәт она әлбәттә өзүн бир нечә мөвһум,
Мәһідуд ола мә'сүм.
Бу сайәдә өмр эйләйә дүняда о мәзлум,
Һәр һаләти мәэмум.
Тәк-тәк дил аchanда она тә'лим әлә һәдян,
Һәм олма пәшиман

Билдир она мин дүрлү гәбаһәтләри һәр ан,
Алсын әлә инван.
Он яша етинчә ушағын, эйләмә гәфләт,
Гандыр иечә бүд'эт.
Та он бешә етдикчә тапа ишдә мәһарәт,
Иәм эйләйә адәт.

Көндәрмә ону мәктәбә, дәнк эйләмә башын,
Төкмә үзә яшын!
Һәр бичлик илә олса әдәр кәсб маашын,
Сахлар өзу башын.
Раһәт нәйә лазым әдә дүниядә мәишәт,
Гулдуручулуг өйрәт!
Танкы гумар ойная, гәтл әйләйә гарәт,
Хошдуру белә сән'эт.
Дүньяны союб әйләйә һәр күн сәни хұрсәнд,
Сағ ол белә фәрзәнд!
Эвдә тапылыр инди дәхи чай, пилов, гәнд,
Кимдир сәнә манәнд?

Накаһ алыйыб һәбсә, тутарса сәни вәһшәт,
Вер һакимә рүшвәт.
Сат вар-йохуну, адвоката вер нечә хәл'әт,
Пуч ол һәлә-һәлбәт.
Ахырда олуб һәсрәти-дидари-чамалы,
Гал кисәси халы!
Галдыгча оғулсуз дәхи тез башла суалы,

Ал визрү вәбалы,
Тап ризги-һәлалы,
Ай башы бәлалы,
Олмаз охумагдан
Тапмаг бу чәлалы!..

СӘБР ЭЙЛӘ!

Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!
Үзүн олдисә кәр күлфәт янында гарә, сәбр эйлә!

Эсири-гейри-фәгр олдуң языг! Тәслими-һирман ол!
Чалышма, бир ишә кетмә, фәгәт мә'юсү налан ол!
Гәзайә чарә йох, кирян ол, үрян ол, пәришан ол!
Сәбур ол, шакир ол, йә'ни мүсәлман ол, мүсәлман ол!
Чатар өз ризги-мәгсүмүн, долан аварә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

Маашын та ки, тәнк олду, әнис ол дәрдү мөһнәтлә,
Бош ол, сүст ол, үмидин гәт' гыл, яр ол әталәтлә,
Буну тәгдирә нисбәт вер, яша даим рәзаләтлә,
Һавадә сейр әдән инсана бахма чешми-гейрәтлә,
Бурах кәсби, унут сә'йи, япышма карә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

Етәркән залымын зүлмү сәнә дөври-гәзадан бил!
Чатаркән амирин зәкри ону сейри-сәмадан бил!
Өзүн өз ичзинә банс олуркән, масәвадан бил!
Бу мәш'умиййәти биканәдән көр, ашинадан бил!
Әзил, памал ол, ахтарма буна бир чарә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

*

Әкәр чох тәңкидил олсан бу ишдән, гыл фәған,
ағла!
Киришмә башга бир тәдби्रә, анчаг һәр заман ағла!
Бүтүн дүнядан әл чәк, ашикар ағла, ниһан ағла!
Гапансын көзләрин, фикрин, душунмә, көрмә, ян,
ағла!

Түпүр намуса, бахма нәнкә, кәлмә арә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

*

Фәгәт бир иш дә көрмәк истәр исән көр мүсәлман
тәк,
Тәһәммүл эйлә чөври-мүлкәдарә, ишлә һейван тәк!
Чалыш, әк, бич, апарсын бәй, эвин галсын дәйир-
ман тәк!

Айылма, һаггыны ганма, хәбәрдәр олма инсан тәк!
Дарылма, инчимә, таб эйлә һәр азарә, сәбр эйлә!
Бәлайи-фәгрә дүшдүн, разы ол бичарә, сәбр эйлә!

★

Әкәр аз-choх вар исә гейрәтин кафиirlәрә бахма!
Бир асан кәсбә мәшғул олмаг илә «дин»дән чыхма!
Ушагларчын чөрәк чыхсын дейә ha «дин» эвин
йыхма!

Вэбальын бойнума, кет фэhlэлийг эт, гэлбини сыхмал
Сэнэ иш сахиби пул вермэсэ ян нарэ, сэбр эйлэ!
Бэлайи-фэгрэ душдүн, разы ол бичарэ, сэбр эйлэ!

Янаш эшрарә, фәхр эйлә!
Булаш һәр карә, фәхр эйлә!
Тутулма нәнкә, намуса,
Утанма арә, фәхр эйлә!

↓ ОХУТМУРАМ, ӘЛ ЧӘКИН!

Оғул мәнимдир әкәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Кәрчи бу бәдбахт өзү элмә һәвәскардыр,
Кәсби-кәмал этмәйә сә'йи дәхи вардыр,
Мәнчә бу ишләр бүтүн шивейи-күффардыр,
Динә зәрәрдир, зәрәр... охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәски ушагдыр һәлә, яхшы-яман санмайыр,
Элмин әбәс олдуғун анламайыр, ганмайыр,
Сайир ушаглар кими һәр сөзә алданмайыр,
Эйләйир өмрүн һәдәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Эйләмәрәм рәһим онун көздән ахан яшына,
Бахсын өзүндән бейіүк өз гочу гардашына,
Өлсә дә вермәм риза шапка гоя башына,
Кафир ола бир нәфәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Ушаг мәнимдир, баба, дәхли нәдир сизләрә?
Ким сизи гәйюм эдиб һәкм әдәсиз бизләрә?
Ятмарам әсла белә динә дәйән сөзләрә,
Бир кәрә ган мухтәсәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Гойсаныз өз оғлуму мән салым өз һалимә,
Сән'этими өйрәдиб, уйдурум әһвалимә,
Дүн бу охутмаг сөзүн әрз әләдим алымә
Сөйләди: «Һаза кәфәр!..» охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәсди, чәһәннәм олун, бунча ки, алдатмысыз,
Инди беш илдир тамам динимә әл гатмысыз,
Севкили өвладымы кафирә охшатмысыз,
Дуйдум ишин сәрбәсәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Сатмарам өз ағлымы сиз кими ламәзһәбә,
Разыям оғлум кедә гәбрә, нә ки, мәктәбә,
Мәктәб адын чәкмәйин, мәл'әбәдир, мәл'әбә!..
Әлһәзәр, ондан һәзәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Бәсdir о билдикләри, каш ону да билмәсә,
Чаныма олсун фәда бир дә үзү күлмәсә,
Та ки, о зеһниндәки фикрләри силмәсә,
Санма сла бәхтәвәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!

Фикрими вермәм әбәс сиз кими надаңлара,
Сөвг эдәсиз оғлуму бир пара һәдянлара,
Чүнкү хәянәтчисиз чүмлә мусәлманлара,
Мәнэилиниздир сәгәр, охутмурам әл чәкин!
Эйләмәйин дәнкәсәр, охутмурам, әл чәкин!
Динә зәрәрдир, зәрәр! охутмурам, әл чәкин!

ҰСУЛИ-ЧӘДИД

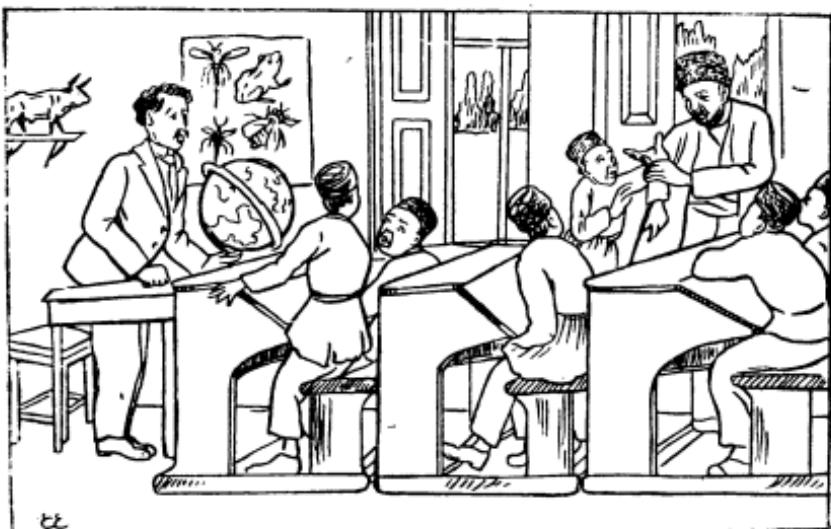
Bah!.. бу имиш дәрси-ұсули-чәдид?
Йох, йох, оғул, мәктәби-ұсянды бу!
Молла дейил бундақы тә'лим әдән,
Әлһәзәр эт бир ени шайтанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!..

Көр нечә алт-үст эләйиб шейләри,
Дәндәриб «а-ба»я «әлиф», «бей»ләри,
Бид'этә бах: «я» охудур «ей»ләри,
Санкы һүруфат илә дүшманды бу!..
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Диггәт эдиб бахсан әкәр дәрсинә,
Һәр сөзу тә'лим эләйир тәрсинә,
Дәймәз о бир паслы дәмир әрсүнә,
Мин дә десә дүрчү-зәрәфшанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Вердийи дәрси ушаға яздырыр,
Һиччә демир, һәр әмәлин аздырыр,
Kaһ охудур, kaһ чыхарыб кәэдирир,
Бир демир овлади-мұсәлманды бу,
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бир дә көрүсөн ки, олуб һейвәрә,
Әлли ушаг банлады бирдән-бирә,
Дәрс демә құлмәли бир мәсхәрә,
Молла демә, мәсхәрәчүнбанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Дүз ери бир юп-юмуру шей ганыр,
Һәм дә дейир суткада бир фырланыр,
Ай доланыр, кей даяныр, күн яныр,
Кафирә бах көр нә бәдиманды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Бундан әзәл бәйлә дейилди саяг,
Дәрс охудан моллада варды ләяг,
Молла гоярды башына шиш папаг,
Өйлә ки: бир фазили-дөвранды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Инди бүтүн иш доланыб лағлаға,
Дәрс охудур һәр башы фәсли чаға,
Этдийи тәдриси илан-гурбаға,
Дәрс дейил, һәрзәвү һәдянды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!

Мән дәйишиб шивейи-әчдадымы,
Бейлә ода салмарам өвладымы,
Эйләмәрәм динсиз өз әһфадымы,
Ат чөлә кетсин, нә дәбистанды бу!
Дур гачаг оғлум, баш-аяг ганды бу!
Элм адына бир гуру бөһтанды бу!

Нифрәтә шаянды бу!
Һәрзәвү һәдянды бу!
Мұслумұ кафир гылан
Ханейи-куфранды бу!

ЭЛМ ТӘҢСИЛИ

ФҮЗУЛИЙӘ НӘЗИРӘ

Дил вермә гәми - эшгә ки, о афәти-чандыр
Эшг афәти-chan олдуғу мәшһүри-чаһандыр.

Фұзули.

Тәңсили-ұлум этмә ки, элм афәти-чандыр,
Һәм әглә зияндыр.

Элм афәти-chan олдуғу мәшһүри-чаһандыр,
Мә'руфи-замандыр.

Пәнди-пәдәранәм эшил, эй садә чаваным!
Яхма гәмә чаным!

Хош ол кәсә ким вел доланыб дағда чобандыр,
Асудә һамандыр

Элм ичрә хәта олдуғун ондан билирәм ким,
Билсә нола һәр ким;

Элми қәзәнин күфру зәбанларда бәяндыр,
Тәкфирә нишандыр.

Мәктәб сәнә хош кәлмәсин, ол чани-хәтәрнак.
Кирмә она чалак;

Мәктәб дедийни гейди-дилү бәнди-зәбандыр,
Гарәткәри-чандыр.

Чернил нәдир?.. Ол гәлби гара һоггейи-дилхүн,
Олма она мәфтун!

Ағ күнләрни этмә гара, аллаң амандыр!
Бу рәнк ямандыр.
Дәфтәр нәдир?.. Ол һәрзәләрин һәмдәми-разы,
Чөвфи долу язы.
Шаирләри наггал эдиб, аварә гояндыр,
Бу мәтләб эяндыр.
Ол башы кәсилмиш гәләмин тутма белиндән,
Хоф эйлә дилиндән.
Ахырда чалар чаныны, бир әф'и иландыр,
Әф'исә чаландыр.
Қағыз сәнә ағ көстәрир өз синейи-сафын,
Күш эйләмә лафын.
Чох тез гаралар гәлби, мүрәббиси ямандыр,
Бир хырдача ян дур!
Ол заһири сүрхун, үрәйи гарә карандаш,
Мирзалара йолдаш;
Гәлбиндә хәфи сиррини билдикчә язандыр,
Әйяри-замандыр.
Дерләр охумушлар: охумаг яхшыдыр, әмма,
Вар бунда мүәмма,
Яхшы нәзәр этдикчә сәрәнчамы ямандыр,
Һәр аддымы гандыр!
Лағлагы! амандыр!
Гыздырмалы! ян дур!
Сыртыг, Мозалан! дур!
«Ноп-ноп»,¹ дилә дүшдү,
Йш мүшкүлә дүшдү,
Чүнкү белә дүшдү,
Инди балабандыр.

¹ Бурада көстәрилән: Лағлагы, Гыздырмалы, Сыртыг, Мозалан «Молла Нәсрәддин» мәчмүәсиндә иштирак әдәв башга язычыларын, «Ноп-ноп» исә М. Ә. Сабирин тәхәллүсүдүр.

МЫРТЫЛДА ДӘМАДӘМ!

Билмәм нә көрүбдүр бизим оғлан охумагдан,
Дәнк олду гулағым.

Журнал, гәзетә, һәрзәвү һәдян охумагдан,
Инчәлди ушағым.

Әглин апарыб, бәски баҳыр күндә гарайә
Ярәб, нә һәмагәт.
Сез этмәз әсәр, чарә галыб инди дуайә,
Тәдбир элә өvrәт!

Лә'нәт сәнә ифритә, сәнниңдир бу чәһаләт,
Этдин нә хәянәт?

Сәндән көрүнүбдүр бизим әздә белә бид'эт,
Эй маейи-һийләт!

Тутсун чөрәйим көзләринин ағұ гарасын,
• Эй һәмсәри-бәдхән!
Һаша ода яхмаз ана истәкли баласын,
Қәссин сәни аллан!

Бу тифли охутмаглыға этди мәни тәргиб,
Һәм әйләдин иғва,
Инди нәди фикрин ишимиз олду бу тәркиб,
Йох чарәси әсла!

Нейнат ки, тәдбир ола бу ханәхәрабә,
Зайил олуб ағлы,
Дәрсә, гәзетә, мәктәбә, журнала, китабә
Майил олуб ағлы.

Иыхдын эвими, эйләдин өвладымы зае,
Иш кечди мәһәлдән,
Мән анламарам элм нәдир, я ки, сәнае,
Зарам бу әмәлдән.

Истәрдим о да мән кими бир һәрмәтә чатсын,
Дүнядә долансын.

Та гол күчүнә малик олуб шәһрәтә чатсын,
Азадә долансын.

Бир ваҳтдыр инди ки, олуб Рұстәми-дәвран,
Бир ад газанайды,
Гарәтләр эдиб та ки, тапайды сәру саман,
Бир шей дә ганайды.

Пуч эйләдин, өврәт, бу көзэл, садә чаваны,
Дилбилмәз оғул вай!
Рәнки саралыб, галмайыб әсла яры чаны,
Бир күлмәз оғул вай!

Ах нахәләф оғлум, нә яман мәшгә дүшүбсән,
Эй каш усанайдын,
Гулдурлуға йох, элмә тәрәф әшгә дүшүбсән,
Бу гүбһү ганайдын.

Эй нури-дүчешмим охумагдан һәзәр эйлә,
Салеһ вәләд ол, кәл!
Ат мин, һүнәр өйрән, мәни дә бәхтәвәр эйлә,
Ишдә бәләд ол, кәл!

Бәсdir охудун, аз гала чанын тәләф олду,
Бу каридән әл чәк!
Язмаг, охумаг башына әңкәл кәләф олду,
Әш'аридән әл чәк!

Мин элм охуюб, сөз биләсән, һөрмәтин олмаз
Бу дари-чаһанда,
Сөз бәһринә көвшәр оласан, гиймәтин олмаз,
Хасә бу заманда.

Йох, йох, бахырам фикринә, сәндән оғул олмаз,
Чанын бәчәһиеннәм!
Мырт-мырт охумагдан киши, бир ган ки, пул олмаз,
Мыртылда дәмадәм!

Гыл элми-фәраһәм!
Ол гүссәйә һәмдәм!
Өмрүн олачаг кәм,
Дүшмән сәнә аләм...

БАХТЫМЫЗ ОҒЛАН ИМИШ!..

Оғлумуз, ай Хансәнәм, бир екә пәлван имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, баҳтымыз оғлан имиш!

Дурмуш идим күчәдә, бир дә нә көрдүм һаман
Ағрысыны алдыгым Фейзи кәлир лап пиян,
Чатчаг уруб бир гоча сайли, гусдурду ган,
Көзләринә дөндүйүм санкы бир аслан имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, баҳтымыз оғлан имиш!

Сән өләсән гой һәлә олсун әмәлли чаван,
Он бешә чатсын яшы, чур'этин этсин әян,
Бир гочу олсун бу ким, аләмә салсын фәған,
Һәр кәс она сөйләсин Рүстәми-дәстан имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, баҳтымыз оғлан имиш!

Яхши олуб мән бунун баҳтыны чөндәрмәдим,
Бир пара пис ишләрә фикрими дөндәрмәдим.
Гоншумузун оғлу тәк мәктәбә көндәрмәдим,
Доғрусу мәктәб демәк, күшени-зиндан имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, баҳтымыз оғлан имиш!

Мәктәбә кетсәйди бу, бейлә галырды мәкәр?
Ахшамачан, мырта-мырт һейвәрәлик, әлһәзәр!
Дәрслә олмаздымы бир ала-кич, дәнкәсәр,
Мәктәбә мәхсүс олан һәрзәвү һәдян имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Һәм дә олурду ушаг, дәрслә бәд-э'тигад,
Мәзһәбә рәхнә вуруб, динә салырды фәсад,
Диннинә, айиннә этмәз иди э'тигад,
Оғлумузун шүкр ким, заты мұсәлман имиш!
Бәхтәвәр олсун башын, бахтымыз оғлан имиш!

Нәслимиз инсан имиш!
Элму әдәб ған имиш!
Баиси-хизлан имиш!
Доғрудан, ай Хансәнәм,
Чан, сәнә гурбан Сәнәм,
Нәслимиз инсан имиш!

ИКИ ҺӘПӘНД

— Нә хәбәр вар мәшәди?

— Сағлығын!

— Аз-чох да ена?

— Гәзет алмыш Ыачы Әһмәд дә!

— Ба, оғлан, нәмәнә?

Сән өзүн көрдүн аланда?

— Белә нәгл эйләдиләр.

— Дәхи ким галды, худая, бу вилайәтдә мәнә?

Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,

Динү иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— Дәхи бир башга хәбәр?

— Ыач Җәфәрин оғлу Вәли,

Үшголая гоюб оғлун.

— О гурумсаг да? — Бәли!

— Сәнә ким нәгл эләді бу сөзү?

— Билмәм ким иди.

— Элә исә она да мин кәрә лә'нәт демәли,

Бу исә бәс а ләинин дә иши гуллабыдыр,

Динү иманы даныб йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— Дәхи бир башга хәбәр йохму?

— Танырсан Гәфәри?

- Нә Гәфәр? Һансы Гәфәр?
 — Мирзә Манафын пәдәри!
- Танырам!
 — Дүн о да бир шүбһәли кәслә данышыб.
- Қим дейириди?
 — Едичи Хан-Сәнәм арвадын әри!

- Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
 Дину иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!
- Кенә бир башга хәбәр вармы?
 — Бизим гоншу Кәрим,
- А... а... а...?
 — Бәли һә, һә!
 — О нә гайрыб, де көрүм!?
- «Молла Нәсрәтдин» алыб һәм өзү, һәм оғлу охур.
 — Эл бүтүн кафир имиш өлкәдә, йохмуш хәбәрим.
 Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр,
 Дину иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— Мәнә бир бөйлә хәбәр чатды: Сәмәд дамдашыны
Сатыб, унверсетә көндәрмәк үчүн гардашыны,

— Бу хәбәр доғрудур, анчаг буну да билмәлисиз:
Әзү дә чәкмә кейиб, сачда гоюбдур башыны.

Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыры,
Дину иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— Бир белә сөз дә дейирләр ки, сизин калба Ашыр,
Ени мәктәбчиләр илә кечә-күндүз янашыр?

— Бәли, дүздүр бу дәхи!

— Һейф... о дәвләтдән она!

Дәвләт аздырды ону, дини-хұдадан узашыр,
Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыры,
Дину иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— Доғрудурму ки: Бәдәл дә гоюб ағзын ябана,
Данышыр бир пара сөзләр ки, дәйир рөвзәхана?

— Бәли, гурбанын олум, лап о чыхыб мәзһәбдән,

— Көрмәйирсәнми шишиб бойну, дәнүб бир габана?
Бу исә бәс о ләинин дә иши гуллабыдыр.

Дину иманы даныб, йолдан азыбыдыр, бабыдыр!

— О гурумсаг Җәби дә көзләмәйир һөрмәтими,
Бурда, орда белә дерләр ки, эдир гийбәтими.

— Бәли һаггы бу ишин үстә онун арвадына
Сәймүшәм!

— Борчун одур, көзләмисән гейрәтими,
Мән дә һәр дайм она яғдырырам лә'нәтими,
Башлайыб дә'вәтими, арз эдиг һачәтими,
Вәгфи-нифрин эдәрәм җәм күнүмү, саәтими,
Дейәрәм халга: бу бидинин иши гуллабыдыр!
Сиз дә лә'нәт охуюн, чүнкү бу мәл'үн ба-
быдыр!

НЕЙЛЭЙИМ АЛЛАҢ!

Нейлэйим аллаң, бу урусбашдылар,
Билмэйирэм һардан ашыб-дашдылар?
Өлкәдэ күндән-күнә чохлашдылар,
Һәр әмәлә, һәр ишә чулғашдылар,
Гоймайын ай көһнәләр, ай яшдылар,
Һейвәрәләр һәр ерә дырмашдылар!

Һәр бири мин кунә иш ичад әдир.
Мәчлис ачыб, нитгләр ийрад әдир,
Шиә икән сүнниләри шад әдир,
Сүнни икән шиәйә имдад әдир,
Санкы булар бир-бирә гардашдылар,
Йохду тәэссүбләри, чашбашдылар.

Һеч бири өз мәзһәбинин һәрмәтин
Көзләмәйир, көзләйир өз гейрәтин,
Чүмләси бир йолда гоюб ниййәтин.
Бунлары поzmаг бизә олмаз чәтин,
Чүнкү нә сүнни, нә гызылбашдылар,
Бир ява шейдир бу башы дашдылар.

~~~~~

Әмр тәэссүб ола бүтлан нечин?
Сұнни дейә шиәләрә чан нечин?
Шиә билә сұннини инсан нечин?
Бирләшә, йә'ни бу мұсәлман нечин?
Ңиммәт әдин, дин кедир, ай башдылар,
Гоймайын алдатды бизи сашдылар!

Инди ки, дүйдуг буларын ниййәтин,
Чәһд әләйин позмага чәм'иййәтин,
Бунлары позмаг бизә олмаз чәтин,
Ңарда ки, көрдүз охуюн лә'нәтиң,
Ңекм әләйин, күфрлә улгашдылар,
Дини-худадан гырылыб гашдылар,
Чүмләси кафирләрә йолдашдылар,
Чүнкү тәэссүбләри йох, чашдылар.

МЭСЛӘНӘТ

Мәшәди Сижимгулунун:

«Молла сәнә эйләйирәм мәсләнәт,
Сейлә көрүм эвләним, эвләнмәйим?
Атмыша синним эләйибдир күзәшт,
Бир гыз алыб эвләним, эвләнмәйим?
шे'ринә чаваб.

Ағрын алым, о Мәшди Сижимгулу,
Атмыша етдин демә олдун өлү,
Шүкр ола аллаһа чанындыр сулу,
Вер пулуну дадлы, ләзәтли зад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Өз дедийиндән көрүнүр өврәтин
Бирдир, олур эвдә фәна һаләтин,
Вар имиш эвләнмәйә дә гүдрәтин,
Бәс нийә йох лаәгәл үч күлфәтин?
Йохса гонум-гоншуда, ахтар яд ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Инди ки, вар элчи дә Сәфдәр кими,
Бир бала гыз ал бою әр-әр кими,

Он, он ики синнидэ дилбэр кими,
Зүлфү гара, синэси мэрмэр кими,
Гой башыны синэсинэ, бир дад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Сахлама кафттар кими бир өврәти,
Бошла ону, басды сәни никбәти,
Тап өзүнә бир сәнәми-хәлвәти,
Бағрына бас яри-мәләк-сурәти,
Сән дә икидләр кими иш көр, ад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Оғлун ушагдыр, һәлә хамдыр, нашы.
Анчаг ийирми бешә чатмыш яши,
Чыхмаз онун бир пара ишдән башы,
Нейләйир эвләнмәйи, атсын даши,
Өз кефинә бах, киши дад вер, дад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

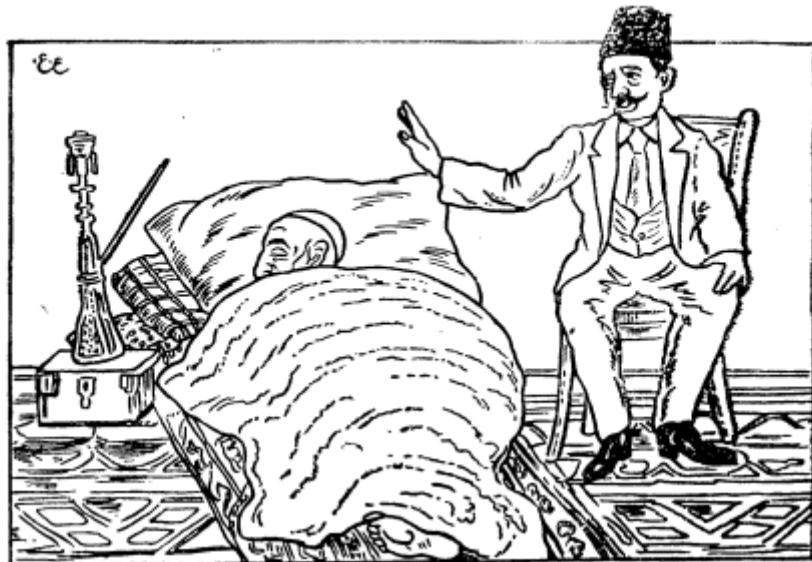
Анд верирэм мэн сэни иманына,
Бағла һәна ришинә, гый чанына.
Бир, ики, үч өврәти дүз янына.
Вермә зәрәр сәрвәтү саманына,
Сән нә гәзет ган, вә нә дә «Иршад» ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

Фикр элә бир, кимди бир арвад алан:
Русу-йәһуди—дейил әрзим ялан,
Илдә бир арвад алы мө'мин олан.
Ләэзәти бир, фейзи дә миндир инан.
Кәлмәсә бир гыз бу чүрә алдад ал!
Гой вәбалын бойнума, кет арвад ал!

ЯТ КИШИ!

Дурма, йыхыл ят һәлә Фаһрат киши!
Әсри көрүб галма белә мат, киши!

Инди олуб йорғанын үч гат, киши!
Саггалыны бир-ики йыргат киши!
Чәк башына йорғаныны ят, киши!

Әввәли-шәбдән узаныbsan белә,
Раһәти ятмагда ганыbsan белә,
Яхшы да әлhәг инаныbsan белә,
Лакин инанмам усаныbsan белә,
Чәк башына йорғаныны ят, киши!

Өмр өтүшүб, баш ағарыб ун кими,
Диши тәкүлүб, сагтал олуб юн кими,
Синэ чөкүб, бел бүкүлүб нун кими,
Кәрчи олубсан гоча меймун кими,
Лейк ена рубәһи-мәл'ун кими,
Тез көтүрүб тирияны ат, киши!
Гәляныны чағла хорулдат киши!
Бир гәдәр өз синәни тохдат, киши!
Чәк башына йорғаныны ят киши!

БИР БЕЛЭ

Төһмөт эдир гәзетчиләр мә'шәри-наси бир белә!
Әзләринин инан ки, йох фәһмү зәкасы бир белә!

Мән кими агил олсалар, шуғл әдәләр оғурлуғу,
Зәһмәти, рәнчи бир белә, зөвгү сәфасы бир
белә!

Чүмлә маариф әһлиниң һаләти көз өнүндәдир,
Вәчхи-маашы бир белә, дәрдү бәласы бир
белә!

Мадәри-элмә сөйләнир Мәрйәмә сөйләнән түһәм.
Элмин анасы бир белә, чәһлин атасы бир
белә!

Мән дәлийәмми оғлуму мәктәбә, дәрсә сөвг әдәм?
Дәрсин әзасы бир белә, халгын әдасы бир
белә

ГОЙМАЙЫН!

Сәс учалашды, гоймайын,
Миллэт ояшды, гоймайын,
Риштэйи-дәрсә, мәктәбә...
Чүмлә долашды, гоймайын!
Иш явалашды, гоймайын!

Эл уюшуб азанлара,
Күндә гәзет язанлара,
Од вурулуб газанлара,
Гайнады даشды, гоймайын!
Һәддиән ашды, гоймайын!

Тәрк эләйин чаванлары,
Зәррәчә йохду ганлары,
Сөзләри доғру исә дә,
Башлары сашды, гоймайын!
Чөһрә тәрашды, гоймайын!

Сеһри, фұсуну хошлайын,
Шаири, шे'ри бошлайын,
Мәктәб илә бу фирмәнин
Бағры бадашды, гоймайын!

Никбэти вар, сэсин кэсин,
Гарға, долашды, гоймайын!
Чох пис улашды, гоймайын!

Қафир өлүб, вурун, вурун!
Риштейи-улфэтин гырын,
Яздығы ше'рини ҹырын,
Динэ саташды, гоймайын!
Күфрә булашды, гоймайын!

Эгли, шүүру, фәһми йох,
Ирэү һәядада сәһми йох,
Мәзһәби, дини, рәһми йох,
Ишләри яшды, гоймайын!
Лап данабашды, гоймайын!
Гырылды гашды, гоймайын!
Кәздән узашды гоймайын!

НЭДАМЭТ ВЭ ШИКАЙЭТ

Чатлайыр, Хан бачы, гэмдэн үрэйим,
Говушуб лап ачыгымдан күрэйим.
Нола бир эвдэ гояйдыз гараваш,
Вермийэйдиз мәни бу эблэхэ каш!
Мэн ки, дамдан, бачадан бахмаз идим,
Су кими һэр тэрэфэ ахмаз идим,
Һэрзэ-һэрзэ данышыб күлмэз идим,
Эр нэ шей олдугууну билмэз идим.
Отуруб ач комасында атамын,
Биш-душун һазыр эдэргим анамын.
Битлэйэрдим нэнэмин баш-яхасын,
Ямаярдым бабамын чул-чухасын.
Тез дуруб сүбн сафардым инэйи,
Хан-Сэнэмдэн дилэмэздим көмэйи,
Нейлийирдим бэзэйи, я дүзэйи,
Дама, диварэ япардым тэзэйи.
Атам эллаф, бабам дүлкэр иди,
Гардашым чулфа, әмим каркэр иди,
Хан бибим фалчы, нэнэм бағ тохуян,
Биздэ һаша! йох иди бир охуян.
Эвимиздэ вар иди һэр нэ десэн:
Гатыг, айран илэ гаймаг, нэ есэн,

Нә билирдик нә зәһирмardы китаб!
Биз олан эвдэ hачан варды китаб?
Бүсбүтүн күл кими инсанлар идик,
Нә мүәллим вә нә дәрс анлар идик.
Дәфтәрин андыра галмыш сөзүнү
Эшидib көрмәмиш идик үзүнү,
Бейлә бир тәрбийәли эвдә мұдам,
Бәсләдиз мән кими бир сәрви-хұрам,
Вай о күндән ки, мәни ад эләдиз,
Элә билдиз дә ки, дилшад эләдиз!
Мән дә сандым ки, дөнүб бәхтәвәрә,
Кедирәм бир нәфәр инсана әрә...
Нә билим бейлә дә инсан вармыш,
Шәкли-инсанда да hейван вармыш!..
Әр охурмуш да, язармыш да, аnam!
Әр дейил, мөһлик азармыш да, аnam!
Әр дейил, шаир имиш ханәхәраб!
Фикри язмаг, охумаг, шүғлу китаб!...
Салдыз ахырда яман hалә мәни,
Әрә вердиз дә бу гәффалә мәни.
Kaһ языр, kaһ охуюр, kaһ данышыр,
Күндә бир hәрзә китабнан танышыр,
Kaһ кедир фикрә бәрәлдир көзүнү.
Mәһв олур өйлә ки, билмир өзүнү.
Сүбh олунча кечәләр дарға кими,
Ятмайыр, гыр-гыр эдир гарға кими.
Kaһ да бир ятса да вахтында экәр,
Чәкмәйир юхладығы бир о гәдәр,
Гәфләтән бир дә көрүрсән ки, дуурү,
Яндрыыб лампаны чылпаг отуурү:

Башлайыр ятдығы ердэ тәзәдән,
Охуюб язмаға бир дә тәзәдән.
Белә од олмаз, анам, бейлә алов!
Од дейил, янғы дейил, ловдур лов!
Қаһ көрүрсән ки, миз үстә йыхылыры,
Бахырам һалына гәлбим сыхылыры,
Бир карандаш, бир-ики парә кағызы,
О гәдәр чәкмир олур гарә кағызы.
Хейрини, шэррини ганымыр бу киши,
Йорулуб бирчә усанмыр бу киши!
Бизим эздә бахасан һәр тәрәфә:
Тахчая, бухчая, я ким ирәфә,
Көрәчәксән бүтүн ишкафда кағызы,
Касада, нимчәдә, бошгабда кағызы...
Иығылыбы дағ кими һәр янда китаб,
Эздә, дәһлизидә, эйванда китаб... .
Дейирәм: Ай киши, бир кәл өзүнә,
Бу из ишдир, а күл олсун көзүнә!
Бу эмәл этди сәни ханәхәраб,
Пулларын дөнду бүтүн олду китаб.
Охудугча, көзүнүн гарәсини
Аларыр, тап башынын чарәсини!
Пул кедир, табу тәвавын да кедир,
Үстәлик бир гуру чанын да кедир.
Қәсбкарындан әлин чыхды, усан!
Әр олан ердә көрүм йох оласан!

УШАГДЫР

Ай башы дашды киши, динмэ, ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Кейфинә дәймә сөйә я сәнә, я гардашына,
Атанын кору үчүн бошда бу тифли башына,
Индичэ-индичә анчаг етир он бир яшына,
Ағлы кәсмир, һәлә бир көрпә ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Бир сөйүшдән өтәри этмә әзиййәт балама,
Көйәриб чошма, утан, гоншулары йығма дама.
Сәнә сөйдүкләри кетсин башы батмыш атама,
Гышгырыб бағрыны да ярма, ушагдыр ушағым!
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Ах нә яхши кишидир-гоншумуз Ағчанын эри,
Оғлу сөйдүкчә фәрәһдән ачылыр балу пәри.
Йохса ай һәрзә киши, бир гуру сөздән өтәри
Дарыхырсан, демәйирсән ки, ушагдыр ушағым,
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Киши аз сөйлэ мәнә бир дәхи мәктәб сөзүнү!
Пәни мәктәблэ ушаг камил эдәрмиш өзүнү,
Бир сөйүшдән яна аз данла бу тифлин үзүнү,
Сөзү ләzzәтли, шириң дилди ушагдыр ушағым,
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

Дейилик әрмәни зае әдәк өвладымызы,
Охудаг көzlәри ачылмамыш әһфадымызы.
Көрмүшәм элм охумуш һейвәрә дамадымызы,
Гоймарам мәктәбә, бир габил ушагдыр ушағым,
Нә әдәб вахтыды, гой сөйсүн, уфагдыр ушағым!

ГОЙМА КЭЛДИ !

Хандосту аманды, гойма кэлди!
Дидары яманды, гойма кэлди!

Вай вай! дейэсэн бэшэр дейил бу,
Бир шækлэ уян тэһэр дейил бу,
Аллаһы севәрсән, әр дейил бу,
Әрдовду, габанды, гойма кэлди!
Дидары яманды, гойма кэлди!

Ол күн ки, адахладыз, утандым,
Оғланды дедиз эрин, инандым,
Әр бөйлә олурмуш?! инди гандым,
Хандосту аманды, гойма кэлди!
Кирдары яманды, гойма кэлди!

Горхдум, ай аман, ярылды бағрым,
Бир назик ипә сарылды бағрым,
Куп-куп дәйүнүб дарылды бағрым,
Чаным ода янды, гойма кэлди!
Кирдары яманды, гойма кэлди!

Дудкеш кими бир папаг башында,
Ағ түкләрі бәллицир гашында,
Лап чох гочадыр, бабам яшында, ;
Хортданды, чоханды, гойма кәлди!
Кирдары яманды, гойма кәлди!

Ийрәнмишәм ағзынын суюндан,
Гәтран гохусу кәлир буюндан,
Лап доғрусу горхмушам хоюндан,
Бир әф'и иланды, гейма кәлди!
Кирдары яманды, гойма кәлди!

АТА ВӘ ОҒУЛ

А т а

Күчәдә туллан эй оғул, сән'этин олмур, олмасын!
Сән'этә, дәрсә, мәктәбә рәғбәтин олмур, олмасын!

Оғул

Кәсбинә кетмәйә, ата, фирсәтин олмур, олмасын!
Күндә бир арвад ал, боша, гейрәтин олмур, олма-
сын!

А т а

Ахшам оланда чых чөлә, кәлмә сабаһәтәк һәлә,
Бәйләсән өйлә бир белә исмәтиң, олмур, олмасын!
Иффәтин олмур, олмасын!

Оғул

Ахшам оланда ях һәна, дүз зәвәчаты ян-яна,
Кирдин о дәм ки, йорғана, һаләтин олмур, олма-
сын!

Гүдрәтин олмур, олмасын!

А т а

Тездән айылма бир сәһәр, дәрсингә гылма бир нәзәр.
Элм охумагда, мұхтәсәр, ниййәтин олмур, олмасын!
Һиммәтин олмур, олмасын!

Оғул

Сағгалы бағлы һәр сәһәр, исти һәмамә гыл күзәр,
Горхма азарласан әкәр, сәһітин олмур, олмасын!
Бөңгәтинген олмур, олмасын!

Ата

Ушколадан чыхан заман, һәр ери вурнухан замач,
Эл сәнә пис бахан заман, ибрәтинген олмур, олмасын!
Хичләтинген олмур, олмасын!

Оғул

Тәк һәйәтә кирән заман, гоншу гызын көрән заман,
Шәвг илә диндириән заман, өvrәтинген олмур, олмасын!

Гисмәтинген олмур, олмасын!
Башына эшги долмасын!
Ришини Залха йолмасын!

ӨЛҮБӘ !

Баһ атоннан! нә ағыр ятды бу оғлан, өлүбә!
Нә дә тәрпәнмәйир үстүндәки йорған, өлүбә!
Бу гәдәр гышгырыға дурду гонум-гоншу тамам,
Дәбәришмәз дә верибдир дейәсән чан, өлүбә!

Демәк олмаз дириләр тәк ятыб, әлбәт дурачаг,
Өлүләр ятмағыдыр, йох буна паян, өлүбә!
Чох союгдур чыхан аһәстәчә тәк-тәк нәфәси,

Бәдәниндә донушуб лахталаныб ган, өлүбә!
Чумухуб чанына битләр, бирәләр һисс эләмир,
Чалса әгрәб дә һәнүз эйләмәз амман, өлүбә!
Һансы бир доктора эрз этдим онун илләгини,
Деди:—Чәк бундан әлин, бошла, бу чохдан өлүбә!
Нә масаж илә, нә мәснуи-тәнәффүслә бунун,
Вә нә дағ илә олур дәрдиңә дәрман, өлүбә!
Буну һәтта дүшүнүб чүмлә мусәлман ушағы,
Һәр вилайәтдә дейирләр: па атоннан, өлүбә!
Мәзәли лап бу ки, бир парә урус дамалары,
Гошулуб бунлара дерләр ки: мусәлман өлүбә!
Аман ай Молла дайы, бир китаб ачдыры, фала бах,
Тапмасан чарәсини сән дә де ордан: өлүбә!

БУЛВАР МӨ'МИНЛӘРИ

Ятмысан, Молла әму, күрчүләр ичрә һәлә сән,
Нә олур та бу мусәлманлыға да бир җәлсән,
Бакидә бир нечә күн раһәт әдиб динчәләсән,
Һачыларла оласан һәр кечә һәммәшгәлә сән,
Көрәсән бир пара ерләрдә нә чанлар вар, әму!
Нечә кеф чәкмәйә хәлвәттә мәканлар вар, әму!

Долашыб булвары һәр күн җәзәсән биминнәт,
Хасә ахшама галаркән бир, ики, уч саэт,
Көрәсән орда нечә оғлан, ушаг, гыз, өврәт,
Чүмләси сими-бәдән, зөһрә-чәбин, мең-тәл'әт,
Хубиру, галийә-му, гөнчә-дәһанлар вар, әму!
Әзүн инсаф әдәсән та нечә чанлар вар, әму!

Ол ерә санма чыхыр сейрә, фәгәт һәрчайылар,
Йох, йох орда җәзәнин эксәри мө'мин сайылар;
Лап сәнин тәк әмиләрdir вә мәним тәк дайылар,
Паку мө'мин һачылар, мәшһәдиләр, каблайылар.
Һамсының сәчләдән алнында нишанлар вар, әму!
Дәйишик донда җәзән мәрсийәханлар вар, әму!

**Чүмләси ағзы дуалы, бүтүнү әһли-намаз,
Элдәки сәбнейи-сәдданәләри тулۇ дираз,
Дилем, ағзым гурусун шәккә дүшүрсөм дә бир аз.
Демәрәм мән нә шейидбазды, нә дә ким бечәбаз,
Бир пара чүнкү хәта йоллу күмәнлар вар, әму!
Нә ишим бә'зи күманларда зиянлар вар, әму!**

**Демирәм булвара бунлар нә хәял илә кәлир,
Кишиләр бәлкә дә бир башга мәал илә кәлир,
Бу гәдәр вар: дәйишик сурәти-хал илә кәлир,
Гәму һәсрәтлә кедир, дәрдү мәлал илә кәлир.
Билмирәм бунда нә әсрари-ниһанлар вар, әму!
Балдийимчә десәм ая инананлар вар, әму?**

ҮРӘФА МАРШЫ

Интиликтек, кәзәрик наз илә,
Өмр әдәрик ңәш'әйи-дәмсаз илә,
Нәфтәдә бир дилбәри-тәнназ илә,
Нәмдәм олуб ишләри саманларыг
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Хошламарыг бир пара наданлары,
Шивәйи-нисван мусәлманлары,
Нейләйирик Фатма, Түкәзбанлары,
Анналары, Сонялары яңларыг.
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Бир пара биәглу фәрасәт биза,
Эйләйир иснади-гәбаһәт бизә,
Истәйир этсин дә нәсиһәт бизә,
Бир буну ганмыр ки, биз үрфандарыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Кимсәйә йох дәхли ки, биз ишрәти
Хошлайырыг, бошлайырыг күлфәти,
Күшәйи-гәстиндә олан ләззәти,
Ханәйи-виранда һачан аңларыг?!
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Интиликентик, бу ки, бөһтән дейил,
Түркү данышмаг бизэ шаян дейил,
Түрк дили габили-ирфан дейил,
Биз буна гайил олан инсанларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Түрк гәзети версә дә әглә зия,
Мән ону алмам әлимә мүтләга,
Чүнкү мүсәлманча гонушмаг мана
Эйбидир, өз әйбимизи анларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

Йох ишимиз мәчмәи-ислам илә,
Пүхтә нечә сөһбәт эдәр хам илә,
Чүнкү клубларда сәрәнчам илә,
Һәр кечә бир мәтләби үнванларыг,
Ай баракаллаһ, нә көзәл чанларыг!

ИРАН НИЙЭ ВИРАН ОЛДУ?

Ағладыгча киши гейрәтсиз олур,
Нечэ ки, ағлады Иран олду.
О заман ки, безикіб шаһ гачды,
Мұртәчеләр дәхи пүнһан олду.
Парламан парлады ә'засы илә,
Дедик: Иран енә Иран олду.
Мәчлис ичрә үмәнайи-милләт,
Нами-миллиййәтә шаян олду.
Дүзәлиб ишләрин әксик-кәрәйи,
Милләтин дәрдинә дәрман олду.
Лейк биз ишбу тәмәннадә икән,
Бах ки, Иранда нә дәстан олду:
Һәр етән кечди чәмаэт башына,
Һәр өтән силсиләчүнбан олду.
Етди бир мәртәбәйә сурәти-кар,
Парламан гәһвәчи дүккан олду.
Ичилән чай, ейилән яғлы пилов,
Чәкилән һоггову гәлян олду.
Парламандыр, балам, ахыр бурада
Ким данышды, нә сөз үнван олду?
Һансы бир мәс'әләдән бәһс әдилиб,
Һасили милләтә э'лан олду?

Иох әфәндим янылыш зәнн этмә,
Санма иш лайиги-вичдан олду.
Доғру: кәрчи үфүги-Ирандан
Шәмси-мәшрутә дирәхшан олду.
Йә'ни милләт иши, милләт әлинә
Верилиб, мәс'әлә асан олду.
Инди өз ишләрини ичрайә,
Дәсти-милләтдә бир имкан олду.
Лейк билдинми бүзүркани-вәтән,
Белә иш көрдү ки, шаян олду,
Чырманыб иш көрәчәк ердә языг,
Вай, дәдәм вай, дейә кирын олду.
Көзлүләр башладылар ағламаға,
Курләр дә она хәндан олду.
Иш ятыб галды арадә өлү тәк,
Нә она мейл, ңә им'ан олду.
Эсл мәтләб унудулду, лакин
Фәр'и-кари һамы чуян олду.
Көрдү мейданы адамдан хали
Һәрә бир әэмә шитабан олду.
Һәр кәс анчаг бачарыб алды ләгәб,
Дахили, зүмрәйи-әркан олду.
Дүртүлүб сохду өзүн парламана,
Парламан мәчмәи-үрфән (?) олду.
Пән нә чохдур бүтүн Иранда ләгәб,
Кими бәй олду, кими хан олду.
Чыхды мейдана мүләггәб кишиләр,
Бәхтәвәрләр һамы ә'ян олду.
Иш нечә олду, ону алма хәбәр,
Баяг әрз этдим, о нисян олду.

Бир дейэн олмады: эй ханәхәраб!
Мәмләкәт хакилә ексан олду!
Сиз һәлә ашиги-шәйдайи-ләгәб,
Будамы лайиги-инсан олду?
Ләгәб иш көрмәз, әфәндим, кишинин
Ады я Самү-Нәriman олду.
Кишидән истәнилән ишdir, иш!
Ким ки, иш көрдү о зишан олду.
Де көрәк инди мүгәddәс вәтәнин
Һансы бир мүшкүлу асан олду?
Анчаг иш көрдү ләгәб «фабрикасы»,
Бүтүн ишләр она гурбан олду.
Инди гандынса ишин әнкәлини
Лемә: «Иран нийә виран олду?!»

ДИЛБЭР

Шаирләримизэ мәзиә

Шаирләрин яздыглары гәзәлләрдә көзәлләрин тәсвири
Эй алнын «ай», үчүн «күнәш», эй гашларын «кә-
мач»!
«Чейран» көзүн, «гарышга» хәтиң, какилин «илан»!
«Алма» чәнән, чәнәндә зәнәхдан «дәрин гую»,
Кирпикләрин «гамыш», додағын «бал», тәнин
«кәтан»!
Бойнун «сураңы», бой-бухунун бир «уча чинар»!
Әңдамын «күмүш», янағын «тырмызы әнар».
Халын үзүндә «буғда», башында сачын «гүраб»,
Гәһ-гәһ! Гәрибә күлмәлисән ханиман хәраб!

ГЫРМАНЧ ВӘ ТАЗИЯНӘЛӘР

1

Шаирәм әсримин айнәсийәм,
Мәндә һәр кәс көрүр өз гаш-көзүнү.
Нечә ки, дүн «Бириси»¹ баҳды бизә
Көрдү айнәдә анчаг өзүнү.

2

Кимдир ариф дейә сордум—дедиләр: әсрә көрә
Арифин инди нә дини, вә нә иманы олур.
Буну билдим, таныдым; заһиди сордум—дедиләр:
Зәһидин һеч шеиі олмазса, чибишданы олур.

3

Әр деди: ағлайырам бәс ки, үзүм чиркиндири,
Илдә бир көрсәм әкәр айнәдә сурәтими.
Өврәт әрз эйләди: яху, сәни һәр күн көрүрәм,
Нә гәдәр ағлайырам, инди дүшүн һаләтими!

4

Сейлә тәгсири нәдир тапдалайырсан языры?
— Бөйлә ишләр чох олур, чумләси шайтан ишидир!
— Этдийин чұрмуну шайтан адына чыхма, онун
Йох бу ишдән хәбәри, сейлә мұсәлман ишидир!

¹ «Бириси»—«Сәда» гәзетиндә «Кейфим кәләндә» сәрләз-
һәли балача фел'etonлар мүәллифинин имzasыдыр.

5

Гласны сечкисини гойду «Дум» мұзакирәйә,
Чатыр сезон ки, енә әлбәәл кәзә рүшвәт.
Гласны олмаг ики шәртә бағлыдыр, анчаг:
Бириңчи рүшвәт, икинчи һәдә—фәгәт хәлвәт.

6

Кәрчи пәрваз этди айроплан дүнән бир гуш кими,
Аләми һейрәтдә гойду әлми-үрфән наминә,
Лейк бизләр тәк һәлә гадир дейилләр учмаға
Рәхти-хаб ичрә ятаркән һуру гилман наминә.

7

Сахтә бир хәтти-хам илә мәнә кағыз языб
Эй мәни тәһид әдән мин дүрлү тә'қидат илә!
Бәйлә «хортдан кәлди, дур гач» сөзләрин кет тиф-
лә де,
Затыны Сабир таныркән горхмаз өвһамат илә.

8

Э'тила этдикчә, дерләр, йүксәйә тәйярәләр,
Көрмәйә наил олур һәр янда алчаг ерләри,
Ишбу гануну бизим мәнсәблиләр билсәйди аһ,
Бир кәрә көрсәйди дә алчагдақы мүэтәрләри.

9

— Йолдашым, ятмышмысан?
— Йох, бир сөзүн варса буюр!
— Он манат гәрз истәрәм.
— Йох, йох, бәрадәр, ятмышам!

10

Гафил яшамагданса көзәл кардыр өлмәк,
Һәрчәнд ки, гәфләтлә дәхи ардыр өлмәк,
Зәнчири-чәналәтдә бу алчаг яшайышдан,
Чаһил, сәнә дар үзрә сәзавардыр өлмәк!

11

Эл чәкир намымы мин лә'нәт илә,
Мән эли яд әдирәм рәһмәт илә,
Нә элин лә'нәтиниң бир кәсәри,
Нә мәним рәһмәтимин бир әсәри,
Мән нә мүстөәчиби-лә'нәм, зира
Нә дә эл рәһмәтә, гүфәнә сәза.

12

Байрам төһфәси
Эй төкән моллаларын камына шәрбәт, новruz!
Әғнияларла гуран мәчлиси-ишрәт, новruz!
Сәндә һәр кәс севинир, бәс нийә анчаг фүгәра
Чәкир өвладыны көрдүкдә хәчаләт, новruz?

13

«Дейрепер» дейир ки:
Элм олдуғу ердә оламаз динү дәянәт,
Дин мәс'әләси чәһл тәгазасы дейилми?
Тәб'ид олунан мәчлиси-шурайи-дөвәлдән,
Авропаның әрбаби-кәнисасы дейилми?

14

Әл'аман артыг оручдан, әл'аман!
Гоймады тагәт оруч мәндә, инан!
Сән оруч ерсән балам, лакин мәни
Ер оруч һәр ләһзә, һәр ан, һәр заман.

15

Алмания императору дейир ки:
Мәһтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннамыз будур:
Бир дә Иран һифзини биздән тәмәнна этмәйин!
Чүнкү русун, инкилисинг хатири биздән сынар,
Инчинәрләр, сиз дәхи артыг тәғәлла этмәйин!

16

Аләми-инсанийәт дә дейир ки:
Нөв'и-пәрвәр, рәһмикәстәр, мә'дәлидфәр Вилһелм
Бир дә али намими дилләрдә ичра этмәйин!
Чүнкү вичданын о назик хатири сиздән сынар.
Инчиңир, артыг она минбә'д ийза этмәйин!

17

Зилли-Султана, амандыр, вермәйин Ирана йос!
Рәһм эдин бир кәррә хәлгүллаһа, аллаһ әшгинә!
Ишбу милләт хайнин мән, сән дейил, аләм таныр,
Ялхы хәлгүллаһ дейил, аллаһ сатар шаһ әшгинә!

18

Берлин мәтбуаты дейир ки:
Бизчә, Русийә билир Мәмдәлинин мәгсәдини
Ки, бу фикриндән онун һалы нә, иғбалы нәдир?
Кенә Ирана ону шаһ әдәчәкләр, дейәсән,
Кәр бу шаһ олса, языг милләтин әһвалы нәдир?

19

Эй голчомаг, әлсизләрә чох эйләмә азар!
Зәнн этмә ки, дайм белә гызғын гала базар.
Мин зулм чатыр халга дил азарлығындан,
Ейdir сәнә өлмәк бу чаһандарлығындан.

20

Оғлунун васитейи-хилгәти олмагла фәгәт
Атальг борчуну ифа әдәмәз инсанлар;
Атальг борчу эйи тәрбиянин гейри дейил,
Йохса бир ишдәдир инсанлар илә hейванлар.

21

Дүн охуркән бир мудири-мәктәбин мәктубуну
Мин гәләт көрдүм гарышмыш бир вәрәг имласына.

Уф!.. языг миллэт! дедим: билсэйдиниз мэктэб нэ-
дир?

Бэйлэлэр дүшмээди тэ'лим этмэнин севдасына!

22

Санма! бир мэслэки тэ'гиб илэ мөхкэм галарам,
Элли архын суюн күндэ бир арха чаларам.

Кейфимин кэлмэсинэ бах! Нэ кэрэк яхши, яман,
Мэн кэхи михи, кэхи нэ'ли дэйүб тапдаларам!

23

Идрэждыр мусибэтэ мизан эвэт, эвэт!

Идраксыларын ола билмээ мусибэти.

Идракынын мэрэтибинэ бағлыдыр фэгэт

Нэр бир кэсин тутулдуғу әндуһу мөһнэти.

24

Өймэ нэсэби, өймэйэ шайистэ һэсэбдир.

Кэрдүн о мүләввәсләри ким паки-нэсэбдир.

Нэрчэнди ки, дүнидэ оғул вариси-әбдир,

Эн хейрли мирас вэли элмү әдәбдир.

25

Инди нэр миллэт эдир нэфсини үрфанэ фэда,

Вэтэн өвлады үчүн элмэ, дэбистана фэда.

Гара мэхлуг дейилг биздэки арифлэр дэ

Вэтэн өвладын эдир нэф'и-чибишданэ фэда.

26

Сүпөһдар дейир ки:

Аршимед «Бир нэгтэ булсайдым она бил'истинад
Галдырардым чүрми-эрзи» сөйләмишдир, лейк мэн
Галдырардым бүсбүтүн Ираны да, Туралы да
Кисәмэ кирсэйди анчаг бир беш-он йүз мин түмэн.

Гэмжусара чаваб:

«Төһвили-ибарәт» сезүнү «тәрчүмә» ганмаг
Мәктәбли чочуглар да билир ким бу хәтадыр.
Бир бәйлә хәта кәлмә мүһәррир гәләминдән
Чари олур исә әдәбийята бәладыр.

Әйлә горхмам «Биш»дән ким горхурам «Чидвар»дән,
Ярдән олмам әмин, олсам да кәр әғярдән.
Горхмурам, вәһшүййәти-күркани-инсанхардән,
Горхурам инсансифәт вәһши тәбиәт ярдән.

Әсри-бистүмдүр, сәhab алтында галмаз шәмси-элм,
Бир заман тәл'әт ачар, пәртөв сачар, зүлмәт гачар!
Мәктәби-нисван лүзуму һәр кәсә мәфһүм олар
«Шейхзадә»м ачмаз исә хаңәрим «Көвһәр» ачар.

Тәбриздән Молла Нәсрәддинә көндәрилән ка-
ғызыларын мүфәттишинә:

Эй мүфәттиш! Йолланан кағызылары ахтарма чох,
Һәкми-тәфтиш эйләйән әшхасы кет тәфтиш гыл.
Горхма, яврум! Молла Нәсрәддин әмин хайн дейил!
Хаини-милләт олан һәккамдан тәшвиш гыл!

31

Өмэр Хәйямдан мәалән тәрчүмә:
Хачә! Алдатма бизләри сөзүнә
Бизә йох! кет нәсиһәт эт өзүнә.
Көрмәйиркән көзүн дүзү эйри,
Биздән ал чәк дә чарә гыл көзүнә.

32

Дәһр бир мүддәт олду мәнзилимиз,
Онда һәлл олмаз олду мүшкилимиз.
Яшадыгча чохалды дүшмәнимиз,
Нә эдәк?.. Доғру сейләди дилимиз!

БӘ'ЗИ ИФАДӘ
вә
КӘЛМӘЛӘРИН
ИЗАҢЫ

—
ЛҮГӘТ

БӘ'ЗИ ИФАДӘ ВӘ КӘЛМӘЛӘРИН ИЗАҢЫ

1. „Бабама вермәди эл абәки-шур“. Бу чүмлә Иран шаһларындан Фәтәли шаһын вахтилә сейләдийи бир фикрә ишарәдир. Кечмишдә Рус чаризми Хәзәр дәнисини тамамилә өз ихтиярына кечирмәк үчүн Иранла сазишә кирмәк истәйирди. Бу хәбәри шаһа дедикдә о: „Шор судур, нә файдалыс вар, вер тәксүн атасының коруна“ демишиди.

2. Гәсри ширин. Халг әфсанәләриндә вә Низаминин „Хосров вә Ширин“ әсәриндә көстәрилир ки, Хосров өз севкилиси Ширинә, Мәданидә бейүк бир сарай тикдирмишdir. Она ишарәдир.

3. Эничумәни. Иран ингилабы заманы мәшрутәчиләрин дүзәлтдий мәчлисин адыдыр.

4. Дум. 1905-чи ил ингилабындан горхуя дүшән чарһекүматинин, ингилабын гарышыны алмаг үчүн дүзәлтдий Дума демәкдир.

5. Бағи-шәһ. Төһравын яхынлығында шаһлыға мәхсус дүзәлдилмиш бир бағын адыдыр.

6. „Иршад“. Иртика илләриндә Бакидә чыхан либерал хасиййәтли күндәлик бир гәzetин адыдыр.

7. Йылдыз. Истанбулда Түркүйә султанына мәхсус дәбдәбәли бир сарайын адыдыр.

8. Сиччиллә баш дешмәк. Әфсанәйә көрә күя Эрәбистана һүчума кәлән һәбәш гошуналарының башына әбабил дейилән гушлар чәһеннәмдәч сиччил даши кәтириб Эбрәһә ордусунун башына салмыш, онлары филләри илә бирликлә тәләф әтмишләр.

9. Этә'на. Эрәб әлифбасында „этә'на“ сөзүнүн һәр ики тәрәфиндә „әлиф“ олур. О әлифләр арасында галан сөз „тә'н“ охунур.

ТАРИХИ, ЭФСАНЭВИ ВЭ ЧӨГРАФИ АДЛАР

А б б а с С ә h ә т — Сабирин эн яхын досту, XX эср Азэрбайчан өдөбийтэйнда өз шеирлэри вэ тэрчүмэлэри илэтишнан шанрлир.

Д ө в л ә ти - Г а ч а р — Он сэkkизинчи эсрин орталарындан башлаяраг, 1924-чу илэ гэдэр Иранда һөкмдарлыг эдэн Гачар сүлалэс демэктэй.

Е ф р е м — Гафгаз эрмэнисидир. Иран ингилабында бир мүддэт иштирак этмишдир.

Ә б ր ә h ә - М ә к к ә н и дағытмаға көлөн һәбәш һөкмдарынын аддыры.

Ә т а б ә й — Мирзэ Әлләскәр хан—Нәсрэддин шаһын өлүмүндэн сонра Мүзәффәрэддин шаһ заманы көнэлий мудафиэ эдэн залым, ганичэн бир вәэсир иди. Ону, шаһыг әлгүнинэ чалышан адамларын тапшырыгы илэ Тбилиси шәһәриндэн Ирана кедэн Аббас Ага адлы бир шәхс өлдүрмүшдүр.

З и л л и - С у л т а н — Мәммәдэли шаһын атасы Мүзәффәрэддин шаһын эмисидир. Мәшрутэ заманы Авропая гачмышды. О енидэн Ирана гайыдаркэн халг габагыны кәсиб, мал-дөвләтини зэбт этмэк истәмишиди.

К а м а л Па ш а — Иртича илләриндэ бөйүк гуллугда олан бир пашанын аддыры.

К ей г у б а д — Иранда һөкмранлыг эдэн гэдим падшашлардан биридир. О, Кейләр сүлалэсинин биринчи падшашы вэ банисидир. Гырх илдэн артыг падшашлыг этдийн рэвайёт олуунур.

К ей х о с р о в — Кейләр сүлалэсиний үчүнчү падшашыдыр. О гэдим Иран шаһларынын эн бөйүкләриндэн сайылыры. Она чох заман садәчә Кир дэ дейирлэр.

М и р һ а ш ы м — Иранын мүртәче моллаларындан биридир. Ингилабчыларын үзэринэ һүчум эдэн Эйнүддөвлэ дэстэси мәглуб олдугдан сонра о да Тәбриздэн гачмышды.

М и р з э Ә б ү л һ ә с ә н х а н — Иранда танышлыгла иш башына кечэн бачарыгсыз бир хандыр.

Мәмдәли — Мүзәффәрәдлин шаһын оғлу Мәммәдәли шаһын ихтиисар тәкилдә дейилән адылыр. Залым бир шаһ олуб чар Русиясына истинал эдиреди. Сабир ону, өзүнүн ачығы кәлдийи кими, садәчә Мәмдәли адландырырыдь.

Мәшәди Сижимгулу — „Молла Нәсрәддин“ мәчмү-есинде иштирак әдән шаир Эли Нәзминин тәхәллүсүдүр.

Молла дайы — Чәтил Мәммәдгулуздә (Молла Нәсрәддине) ишарәдир Ону бә'зәт садәчә молла әлу, молла дайы адландырырылар.

М. Нади — ХХ әср Азәrbайжан әдәбиятында романтик ше'рин ән исте'дадлы нұмайәндәсидир.

Рей — Һазыркы Төhrзинин яхынылығында гәдим бир шәһәр олмуштур. Сиңүн этрафына да Рей вилайети дейирләр.

Рәйәти Кей — Ән гәдим Иранын Кәян шаһларынын байрагы демәкдир.

Рустәми-дастан — Иранын мәшһүр әфсанәви пәhlиваны Рустәм Зал, әфсанәйә көрә хәялә кәлмәз гочаглыглар кәстәрмиш, узун илләр яшамышыр. Бу ад гәһрәмәнның рәмзи олмуш, һәтта халг нағылларында да өзүнә ер тутуышаур.

Самү-Нәriman — Сам вә Нәriman; мәшһүр Иран шаири Фирдовсинин „Шиһнамә“ әсәринәки гәһрәмәнләрин адларыдыр.

Сейид Эзим Ширвани — Сабириң мүәллими вә XIX әср әдәбийятмызыда көркемли бир ер тутан шаирдир.

Сәрдар — Иранын Бөхтишы элиндә гуллуг әдән башчылардан биридир. Эvvәлләр шаһ тәрәфиндә иди. Ингилаб үткезгүн заманында ондан үз дөнәрмиши.

Сәттар хан — 1906-чы илдә башланган Иран ингилабынын рәhbәридир. Ленин йолдаш онун ингилаби фәлїйәтинә йүксәк гыймәт вермишdir Азәrbайжан халғы адына дастанлар вә нәғмәләр гошмушшудур

Сипәһдар — Иранын бейүк мүлкәларларындан биридир. Эсас торпагы вә мүлкләри Килаң вилайетинде иди. О әvvәлләр шаһ тәрәғүздә иди. Иран ингилабынын гызыны вахтларында мәшрутә тәрәфдарларына гошулмушшуду. Бундан мәтсәд: өз вариатыны элиндә сахламаг иди.

Тэхти-Губад — Губадын тахты. Губад — бир нечэ Иран шаһынын ады олмушдур ки, онларын эн мэшбуру Кэянлэр сүлалэснин биринчи һөкмдары Кейгубад адланыр.

Чами-Чэм — Чэмшидин чамы. Чэмшид — эфсанэлэрэ көрэ гэдим Иран падшашларындан бири олмушдур. Дейирлэр ки, шэрэб онун вахтында ичад эдилмишдир. О һәмишэ кейф этлийн үчүн, куя пиялэ элиндэн дүшмәэмшиш. Көһнэ заманларда Иран хәзинесиндэ „Чэмшидин чамы“ адлы гиймәтли дашларла ишләнмиш бир чам сахлардылар.

Л Y F Ө Т

А

Абэки-шур—шор су
 Абдар—сулу, лээзэтли
 Афэт—бэла, көзэл

Ашифтэ—дэли, авара
 Ашиян—юва

Б

Бавэр—инанмаг
 Бал—ганад
 Бөнчэт—шадлыг
 Бэхр—дэря, ше'р өлчүсү
 Бэзл—бэхшиш
 Бээм—кейф мэчлиси
 Бэрмэла—ашкар
 Бэстэр—ятаг, йорған-дешек

Бэшашэт—шадлыг
 Бид'эт—пис ишлэр
 Бимар—хэстэ
 Бишимар—сайсыз-несабсыз
 Бүгэ—ачыг, пахыллыг
 Бүзүркан—бэйүклэр
 Бүтлан—позмаг, гэлэмчэктэ
 мэк

В

Вэга—мүһарибэ
 Вэзарэт—вээрилик
 Вээз'—гайда
 Вэлэд—оғул

Вэртэ—учурум
 Вүфур—издиham
 Визр—кунаh, сүч

Г

Галийэмү—этирли сач
 Гаре—охучу
 Гафилэ—карван
 Гэсэм—анд
 Гэфтал—гыфыл гайыран,
 (гэфтал—гэфлэтэ салан)

Гина—дэвлэт, сэрвэт
 Гевл—данышыг, сез
 Гуллаби—гэлл, сакта
 Гураб—тарга
 Гүфран—багышланмаг
 Гүбн—гэбаhэт, пис иш

Д

Дамаң—күрәкән
Дар—эв
Дарұл-аман—аман эви
Дарұл-әзәзә—ақизләр эви
Денған—кәндли
Дәйек—онда бир (верки)
Дәб истан — мәктәб
Дәрбан—гапычы

Дәккә—дүкан
 Дәст—әл
 Дидаң—көрүш
 Дида—кәз
 Диражан — парлаг
 Дун—алчаг, пис
 Дүрч—сандыг, гуту

Е

Ей—яхы
Ексан—бәрабәр

Екча—бир ерде

Ә

Әбі—инкар, данмаг
Әбд—гул
Әбхәң—ахм ғ
Әбру—гаш
Әһфад—чәвәләр
Әғәб—артыг
Әғния—дөвләтли
Әдәм—бошлуг, һечлик
Әллағ—такыт сата :
Әлминнәтүлләләһ — миннәт
 аллаһ үчүндүр, аллаһ
 хатирина
Әмсал—маллар
Әміг—дәрин
Әнис—яхы
Әнһар—яһрләр, чайлар
Әнкәнту—никән әләдим
Әр-әр—уча арач

Әрәз—мадде
 Әрчүмәнд — әзиз, истәкли,
 шәрәфи
 Әснаф—санәт саһибләре
 Әсрар—сиррләр
 Әтвар—төврләр
 Әтфал—ушаглар
 Әфзун—артыг
 Әфкар—фикирләр
 Әфсәр—тач
 Әф'ал—ищләр
 Әхван—гардашлар
 Әчәм—фарс, яд
 Әшк—кәз яши
 Әш'ар—шеирләр
 Ә'вән—көмәкчи
 Ә'за—үзвләр
 Ә'ян—варлы

Ж

Жәнж—гызыны, ачылы

|

3

Зәнид — инсанлардан узаг-
лашмыш диндар
Зәвал — пуч олмаг
Зәвәчат — арвадлар
Зәмм — мәзәммәт
Зәрәфшан — зәр сачан
Зәчр — әзаб, әзиййәт

Зиб — бәзәк
Зилл — көлкә
Зинһар — әләлбәт
Зишен — шанлы
Зөврәг — кәми, гайыг
Зүмрә — дәстә

И

Иғфал — гәфләтә вермәк
Идбар — бәлбахт
Ийшан — онлар
Икрам — һөрмәт этмә
Имһа — мәһв
Им'ан — чох диггәт этмә,
чох чалышмаг
Индиссәлат — намазда
Иртибат — работә, әлагә
Иртиһал — кечинмә, өлмә

Иршад — яхши йол көстәрмә
Исабәт — еринә етирилмә,
раст кәлмә
Ифтадә — дүшмүш, йыхыл-
мыш
Ифтан — йыхылан
Иффәт — пәрһизкарлыг
Ихтар — хатирә салма
Ичз — ачилизлик
Ичтиаб — узаглашмаг
Ишрәт — кейф

К

Кар — иш
Каркәр — иш көрән
Кашанә — бейүк отаг, има-
рәт
Кәлал — йорғунлуг
Кәлам — сез

Кәниса — килсә
Кәшти — кәми
Кишвәр — өлкә
Күнфијәкүн — ол, олур (да-
ғылды)
Күффар — кафирләр

К

Киран — ағыр
Киранлыг — баһалыг
Кирәм — туtag ки

Кирян — ағлар
Күш — гулаг
Күрк — гурд

Л

Лаәгәл — ән азы
Ләнтараң — бош - бош да-
нышма

Лаф — бош сез
Лафәвәлләнә — аллаһа шүкүр
Лашә — чәмдәк

Лейк—лакин
Ләһви-ләэб—пис оюн
Ләни—лә'нат олунмушлар
Ләчәчэт—ләчлик

Лә'н—лә'нат
Лил'әкәб—нә эчәб
Логаз—тә'нә, истеңза
Лө'бәт—көзәл

M

Манәнд—кими
Масэва—каннат, дүня
Мадәр—ана
Мөвгүф—унудулмуш
Менман—гонаг
Мәгбул—гәбул олунмуш
Мәгсүм—гисм
Мәнасин—көзәлләр
Мәһәр—һүзурда
Мәзһәр—зәһир олан
Мәэмум—кунаһкар, данлан-
мыш
Мәлал—дәрд
Мәламәт—данланма
Мәл'әбә—оюнчаг
Мәнфа—узаг күшә
Мәсиәт—тахт
Мәсну—сүн'и, гайрылмыш
Мәс'әдәт—хөшбахтлыг
Мәчхүл—айдын олмаян
Мәчмәр—мангал
Мәчиә—йығынчаг
Мәшрәб—ичилән

Мәшру—гануни
Мә'ва—сығыначаг ер
Мә'руф—тәнымыш
Мисионер — християнлыг
тәшвигатчылары
Мүбәрра—ираг, кәнар
Мүгәффәл—гыфылланмыш
Мүғбәр—тозланмыш
Мүэтәр — кәдерли, изти-
раблы
Мүэтәриб — изтираб (әзий-
йэт) чәкән
Мүләггәб—ләгәбләнмиш
Мүлһүд—йолдан чыхмыш
Мүмтәни—гадаған әдилмиш
Мұнафат — гадаған әдилән,
зәрәрли сайлан
Мүн'им—нә'мат саһиби
Мұраат—нәзәрәт тутмаг
Мүрә—гүш
Мүстөвчиб—лайиг
Мүтәнәммил—дәзмәк
Мүтәнафир—нифрәт әдичи
Мүфәннин—фәнили
Мөһлик—һәлак әдичи

H

Набәкар—файдасыл
Набуд—йок, неч
Намвәр—адлы
Нзи—чөрәк
Нар—од

Нас—инсанлар, җемаэт
Нүбүввәт—пейғәмбәрлик
Нәгз—әскик
Нәдим—яхын адам
Нәжд—нәсл

Нәнк—абыр, һәя
Ниһал—тинкә
Ниһан—кизли
Ник—яхши
Никбәт—мүсібәт, бәла

Нисван—гадынлар
Нисян—унутмаг
Нифрин—гарғыш
Нун—и һәрфи
Нұмудар—көрүнән

Ә

Әвшамат—мевһумат

П

Паян—сон
Пейман—анд
Пәнди-пәдәран—аталыг нә-
сиһети
Пәрто—ишиг, нур

Пирајә—бәзәк, зийнәт
Пишикан—габаг тәрәф
Пуян—гаҹан, чапан
Пүнһан—кизли
Пүштмал—күрәйи сүртмә

Р

Раһ—йол
Рәвиш—үсул, "йол
Ризван—чәннәт
Ринд—кејіф_әһли
Рим—сағгал

Рия — саҳтакарлыг, иниуз
лүлүк
Руй—үз
Рұбан—түлкү
Рұбубийәт—аллаһлыг

С

Сабир—сәбр әдән
Садир — олмаг, мейдана
(эмәлә) кәлмә
Салең—яхши хасийәтли
Салим—сағлам, сәламәт
Саман—мал, дәвәт
Сәбүр—сәбрли
Сәбіә—тәсбен
Сәгәр—чәһеннәм
Сәhab—булут
Сәhm—горху, пай
Сәйяд—овчу
Сәлб — дүшүрмә, ашара
§алма

Сәләф—әчдад, кечән күн-
ләр
Сәна—шүкүр
Сәнк—даш
Сәра—әв
Сәркәштә—аварачылыг
Сәриң—ачыг, айдын
Сәрриштә—кәләфин учу
Сәру саман—вар-дәвәт
Сәччадә—чанамаз
Сибян—ушаглар
Сиңсиләҹүибан — зәнчир -
титрәдән
Сим—күмүш

Сиргәт—օғурлуг
Сүмә—енә
Сұнаһ—орду

Сүрх—ғырмызы
Сұхәндән—сөз устасы
Сөвмү сәлат—оруч-намаз

Т

Тағә—пәлтарлыг, парча
Тәэт—итаэт этмә
Тәэткәһ—ибадәт ери
Тарихи-гүрун — әсрләрин
тарихи
Тейри-әбабил—гарангуш
Тәбәр — балта
Тәгрір — гәрара алма
Т. һирир—язы
Тәгәллә—икиүзлүлүк
Тәэррүз—әксинә кетмә, һү-
чум этмә

Тәзвир—һийлә, фитиә
Тәлвин—рәңк вермә
Тәлләгәтү — талағыны вер-
дим, бошадым
Тәнәффүр—нифрәт, ийрән-
дирам
Тәргиб—рәғбәт көстәрмә
Тә'мәхар—еýән
Тиғ—гылынч
Тиша — кәрки, күлүнк
Тул—узун
Түхәм—тәһимәтләр
Түрфә—гәрибә

Ү

Үлга (үлгә)—әлагә

Үмур—әмрләр, ишләр
Үнван—адрес
Үрәфа—арифләр, гананлар
Үрфән—ганачаг, билик
Үрят—чылпаг
Үюн—көзләр

Ү

Үгаб—гартал
Үгтул—гәтл олумыш
Үгубәт—әзаб
Үмәна—әминиләр, мә'tәбәр-
ләр
Үим—ана

Ф

Фе'лүкә-фе'лүм—сәнин ишин
ишидир
Фәрәхән—һазыр, чәм
Фәрзәнд—օғул, әзиз

Фәрсудә—солмуш, көһиәл-
миш
Фәттан—фитнәкар
Фирдовс—беништ
Фүччар—пис иш көрәнләр

Х

Хаған—истәйәнләр, истәк-
лиләр

Хак—торпаг, ер

Хали—баш

Хари-мүғилан—тикан
ады-
дыр

Хәләф—օғул

Хәндә—құлұш

Хәтәрнак—горхулу

Хәффаш—яраса

Хизлан—зәлил, языг

Хийрә—гамашма

Хұлдзар—көзәл бағча, бе-
ништ бағчасы

Хүрсәнд—шад

Хой—хасиййәт

Хун—ган

Н

Наза — бу

Нәббә—дәнә, зәррә

Нәлавәт—ширинык

Нәмәгәт—ахмаглыг

Нәмвара—нәмишә

Нәмиййәт—гейрат

Нәңзәл—ачы, зәһәрли от

Нийәл—һилем

Нин—вахт

Нирман—пәшиманлыг

Ч

Чак—парчаланмыш

Чалак—чәлд

Чешм—көз

Чешман—көзләр

Ч

Чай—ер

Чәбили—ял, дагын дәшү

Чәбин—алын

Чәри—чүр'әтли

Чифә—дүния малы

Чулфа—тохуучу

Чүян—ахтаран

Чүнбүш — һәрәкәт, тәр-
пәшмә

Чинун—дәлжлик

Чөвф—бошлуг, ич

Ш

Шайистә—лайиг

Шакир — шүкр әдән

Шаян—лайиг

Шейд—арвад

Шейда — һәэдиндән артыг
ашиг

Шәб—кечә

Шәкиба — сәбр этмәк

Шәмәндәфәр — дәмир йол
татары

Шәмс—күнәш

Шәмшир—ғылыш

Шәрап—ғығылчым, чынғы

Ширк—шәрикли несаб этмә

Шитабан—тәләсән

Шүүн—күнәһлар, дәбдәбә

Э.

Эһрап — һүрнийэтчилэр,
азадлыг истэйэнлэр

Эһтикар—инсафсыз алвер-
ғычиллик

Эһфад—евлад

Эһя—дирнитмэ

Эйбчу—эйб ахтаран

Эйн—кез

Э'тила—йүксэлмэ

Я

Яhy—эй

Ялилэба—эй бабалар

—————

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Сәхифә

Бейүк сатирик	5
Сечилмиш шеңрләр	
Нә язым?	19
Билмирәм!	21
Мән дейән олду, олмады?	22
Баки фәһләләринә	24
А башы бәлалы фәһлә!	26
Инсанмы санырсан?	28
Экинчи	30
Диләнчи	33
Ятмайын!	35
Банламарым!	37
Суал-чаваб	38
Чығырма, ят!	39
Рүхум	40
Бейнәлмиләл	41
Шәкибай	43
Нейләрдии, илаһи?	44
Тәк сәбир	46
Нә ишим вар!	47
Фисинчан	49
Сән дейән олмайыб һәлә!	50
Һаалал олсун сәнә	52
Инсанлар	54
Баракаллаһ	56
Гейрәт вахтыдыр	57
...Агиланә яд эт!	59
Бизә нә!	61
Етим Мәмдәли	63
Гейрәтимиз бәллидир	66
Баки гочуларына	68
Бура сай!	70
Гурбан байрамы	73
Эй пул!	75
Вермирәм а... вермирәм а...	77
Парадыр	80
Мәтләбнән андырмаг олурму?	81

Сатырам, ай алан!	83
Мир Һашым Тәбризи	86
Белә дүшдү	88
Молланың дәрди	91
Чибим долмайыр	93
Букун	95
Ай чан, ай чан!	97
Ай нарай!	99
Йох, язмарам!	100
Усанмадын	103
Aх!	105
Меңтаци-мәсариф	108
Ай башы бәлалы	110
Сәбр эйлә!	113
Охутмурам, әл чәкин!	116
Үсули-чәдид	119
Элм тәһсили	122
Мыртылда дәмадәм!	124
Бахтымыз оғлан имиш!	127
Ики һәпәнд	129
Нейләйим аллаһ!	132
Мәсләһәт	134
Ят киши!	137
Бир белә	139
Гоймайын!	140
Нәдамәт вә шикайәт	142
Ушагдыр	145
Гойма кәлди!	147
Ата вә оғул	149
Өлүбә!	151
҆уулвар мө'минләри	153
Үрәфа маршы	155
Иран нийә виран олду?	157
Дилбәр	160
Гырмач вә тазиянәләр	162
Бә'зи ифадә вә кәлмәләрин изаһы	171
Лүгәт	175

ДҮЗЭЛИШ

Санкта	Сэтр		Кетмишдир	Охунмалыдыр
	Кары- дан	Ашагы- дан		
5	—	4	мөнкәмләнмәкдә	давам этмәкдә
43	—	4	тән	тән.
137	2	—	Фаһрат	Фәһрат
153	—	5	эксәри	эксәри
154	—	—	Чүмләси	Чүмләси
160	4	—	үчүн	үзүн
173	—	5	Сипәһар	Сүпәһар
173	—	7	вермишдир Азәrbай- чан халғы адына	вермишдир. Азәrbай- чан халғы Сәттар ханын адына
177	4	—	Зинһар—әләлбәт	Зинһар—эсла, дад, аман
181	—	17	Чешм—кәз	Чешм—кәз
181	—	2	Шәб—кечә	Шәб—кечә

1 ман. 50 гэп.

А. САБИР

ИЗБРАННЫЕ СТИХИ

(На азербайджанском языке)

Издательство Детской и Юношеской Литературы
ЦК ЛКСМ Азербайджана

Баку — 1946